

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV DĚJIN UMĚNÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VLTAVOTÝNSKÝ POKLAD Z DOBY NA PŘELOMU STŘEDOVĚKU

A NOVOVĚKU

Vedoucí práce: PhDr. Michal Šroněk, CSc.

Autor práce: Klára Novotná

Studijní obor: Dějiny umění

Ročník: 3

2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 9. května 2013

.....

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce PhDr. Michalu Šroňkovi, CSc. za vedení této práce, cenné rady, připomínky, trpělivost a veškerou podporu. Zároveň děkuji PhDr. Eduardu Šimkovi, CSc. za poskytnutí konzultací v oblasti numizmatiky, Anně Hemerkové za korekturu textu, a v neposlední řadě i ředitele městského muzea v Týně nad Vltavou Martině Sudové a starostovi Týna nad Vltavou Mgr. Milanu Šnorkovi za umožnění prohlédnutí vltavotýnského pokladu.

ANOTACE

Klára Novotná

Vltavotýnský poklad z doby na přelomu středověku a novověku

Ve své bakalářské práci *Vltavotýnský poklad z doby na přelomu středověku a novověku* se zabývám doposud málo známým vltavotýnským pokladem, nalezeným roku 1970 při rekonstrukci domu „U Modré hvězdy“ na náměstí jihočeského města Týna nad Vltavou. V práci se snažím objasnit, jaký je původ jednotlivých částí pokladu a také doba a místo jejich vzniku. Podrobněji popisuji historii města Týna nad Vltavou a domu, ve kterém byl poklad nalezen. Pozornost věnuji také období českých dějin, které by mohlo mít vliv na vznik pokladu. V krátkosti se zmiňuji také o osobních špercích, jež vznikaly ve stejné době jako poklad. Nakonec uvádím i další nálezy podobného druhu.

Vedoucí práce: PhDr. Michal Šroněk, CSc.

ANNOTATION

Klára Novotná

The treasure of Týn nad Vltavou from the time at the turn of Middle Age and Modern Age

In my Bachelor work *The treasure of Týn nad Vltavou from the time at the turn of Middle Age and Modern Age* I study a little-known treasure from Týn nad Vltavou, which was found in 1970 during the reconstruction house "U Modré hvězdy" in square south Bohemia city Týn nad Vltavou. I describe history of Týn nad Vltavou and house, which was treasure found. Attention is also devoted to the period of Czech history, which could have an influence on the formation of the treasure. In short, I mention about personal jewellery, which originated at the same time as a treasure. Finally, I present the similar findings of the same kind.

Supervisor: PhDr. Michal Šroněk, CSc.

OBSAH

1. Úvod	8
2. České země na přelomu středověku a novověku	11
3. Dějiny Týna nad Vltavou	16
3.1. Dějiny města Týna nad Vltavou	16
3.2. Hrad	25
3.3. Rod Čabelických ze Soutic	29
4. Vltavotýnský poklad	34
4.1. Dům U Modré hvězdy	35
4.2. Pasířství a pásy	36
4.2.1. Pasířství	36
4.2.2. Pásy	39
4.2.3. Pás 1	41
4.2.4. Pás 2	43
4.3. Kalichy	45
4.3.1. Kalich 1	46
4.3.2. Kalich 2	48
4.4. Mince	49
4.4.1. Zlaté dukáty krále Matyáše Korvína	50
4.4.2. Zlatý dukát krále Vladislava II. Jagellonského	51
4.4.3. Zlatý dukát císaře Rudolfa II.	52
4.4.4. Mince v českých zemích	52
5. Šperky	57
5.1. Náhrdelníky	59
5.2. Náramky	60
5.3. Náušnice	61

5.4. Prsteny	61
6. Podobné nálezy stejného druhu	63
7. Závěr	66
8. Obrazová příloha	69
9. Seznam použité literatury a internetových zdrojů	89
9.1. Literatura	89
9.2. Internetové zdroje	91
10. Seznam vyobrazení	93

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám vltavotýnským pokladem, který byl nalezen v 70. letech 20. století v domě U Modré hvězdy stojícím na náměstí v Týně nad Vltavou. Avšak doba a místo jeho vzniku jsou nejisté. Toto téma jsem si vybrala proto, že poklad je poměrně málo známý, a přitom velice zajímavý.

Práci jsem rozdělila do několika kapitol. V první kapitole se zabývám historií českých zemí v období, v kterém mohl poklad vzniknout. Důležitý pramen zde pro mě představovaly knihy *Dějiny českých zemí*¹, jejichž autorem je Jan Randák a kolektiv, *Dějiny českých zemí*² od autorů Jaroslava Pánka, Oldřicha Tůmy a kolektivu a *České země v evropských dějinách, díl II. (1492–1756)*³ od Pavla Bělina, Jiřího Kaše a Jana P. Kučery. Neméně důležitou pro mě byla i kniha *Velké dějiny země Koruny české VII. (1526–1618)*⁴, která patří do ediční řady nakladatelství Paseka a obsahuje detailní zpracování daného období.

Kapitola druhá líčí dějiny města Týna nad Vltavou. Historii města se ve svých knihách věnuje Martina Sudová, nynější ředitelka Městského muzea v Týně nad Vltavou. Zmiňuji zde i šlechtický rod Čabelických, který mohl být původním majitelem pokladu.

Další kapitola už patří samotnému pokladu. Poklad se sestává ze dvou pásů, dvou kalichů a čtyř mincí. Ve své bakalářské práci se snažím o určení provenience každé části pokladu, popřípadě o srovnání s podobnými nálezy.

K problematice vltavotýnského pokladu doposud nebyla vydána žádná publikace. Zmínka o něm je však v knize *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční*

¹ Jan Randák a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2011.

² Jaroslav Pánek – Oldřich Tůma a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2008.

³ Pavel Bělina – Jan P. Kučera, *České země v evropských dějinách, díl II. (1492-1756)*, Praha 2006.

⁴ Petr Vorel, *Velké dějiny země Koruny české VII. (1526–1618)*, Praha 2005.

*město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*⁵, jež se váže k výstavě Rudolf II. a Praha, která probíhala od 30. května do 7. září 1997 na Pražském hradě a ve Valdštejnském paláci. Další rozsáhlou publikací, která obsahuje zmínku o pokladu, je výstavní katalog *Rožmberkové*⁶ vytvořený v rámci výstavy Rožmberkové, rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, jež probíhala od 19. května do 21. srpna 2011 ve Valdštejnské jízdárně. Cenným zdrojem pro mne byla *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*⁷ od Dany Stehlíkové, která mi podala o jednotlivých částech pokladu základní důležité informace. Kapitola o pokladu je rozdělena na tři části – pásy, kalichy a mince. Důležitou publikací týkající se problematiky pásů je kniha Rudolfa Krajíce *Dům pasíře Prokopa v Táboře*⁸, jež podává kromě jiného informace o pasířském řemesle. Pro část týkající se kalichů mi byla největší oporou již zmiňovaná *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*. Poslední část kapitoly o pokladu pojednává o mincích náležejících k pokladu. Jedná se o dva uherské dukáty krále Ladislava z roku 1589 a o dva zlaté dukáty Matyáše Uherského. Z toho vyplývá, že v této části se věnují numizmatice. Nápomocnou mi zde byla především kniha *Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky*⁹.

Předposlední kapitola se zabývá šperky, které vznikaly ve stejné době jako poklad. Stěžejní díla zde představují knihy od Ludmily Kybalové, která je mimo jiné autorkou celé řady publikací pojednávajících o středověkém¹⁰ a renesančním odívání¹¹.

⁵ Eliška Fučíková a kol., *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy* (kat. výst.), 30. května-7. září 1997, Pražský hrad a Valdštejnský palác v Praze, Praha 1997.

⁶ *Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011.

⁷ Dana Stehlíková, *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*, Praha 2003.

⁸ Rudolf Krajíc a kol., *Dům pasíře Prokopa v Táboře (Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220)*, Tábor 1998.

⁹ Zdeněk Petráň – Pavel Radoměřský, *Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky*, Praha 2001.

¹⁰ Ludmila Kybalová, *Dějiny odívání. Středověk*, Praha 2002.

¹¹ Ludmila Kybalová, *Dějiny odívání. Renesance*, Praha 1996.

V poslední kapitole se zabírám otázkou, zda existují podobné nálezy stejného druhu, jako je vltavotýnský poklad.

2. České země na přelomu středověku a novověku

Období, jímž se zde budu zabývat, spadá mezi roky 1527 až 1620. Jedná se o dobu, kdy v českých zemích doznívá období středověku a nastupuje éra časného novověku. K tomu přispěla i řada událostí, které se odehrály v 15. století a 1. polovině 16. století. Patřil k nim především zrod humanismu a renesance, také vynález knihtisku nebo objevné plavby vrcholící objevením Ameriky. „*Středověký obraz světa se tak pozvolna, leč nezadržitelně drobil. Spolu s tím se proměňovala i evropská společnost.*“¹²

Dne 29. srpna roku 1526 zemřel v bitvě u Moháče český král Ludvík Jagellonský (*1506), čímž skončila vláda Jagellonců v zemích Koruny české a na český královský trůn nastoupil Ferdinand I. Habsburský (1503–1564). České země se ocitly na prahu novověku.

Nový český král stál hned zpočátku své vlády před mnoha zásadními úkoly. Mezi nejdůležitější z nich patřilo obnovení panovnické autority a zamezení dalším převodům majetku z moci panovníka do moci české šlechty. Další úkoly se týkaly zastavení luteránské konfese, která se k nám začínala šířit ze Saska a dala nový impulz českému utrakvistu. Vzhledem k tomu, že byl Ferdinand I. zvolen nejen králem českým, ale i uherským, snažil se nalézt i cesty, jak spojit nově získané země s původními habsburskými državami do jednoho celku.

V předchozí době se v Čechách i na Moravě vytvořila stavovská monarchie v čele s nejvyššími zemskými úředníky. „*Tito šlechtici vnímali sami sebe jako představitele českého státu, často se však snažili na jeho účet obohatit.*“¹³ Nejprve tedy nový panovník musel odstavit ty, jejichž moc byla příliš silná, a tak ohrožovala královskou autoritu. Dalším krokem se stalo „zestátnění“ velice výnosných stříbrných dolů v Jáchymově a rod Šliků se musel zavázat, že vytěžené stříbro bude předávat jen královské mincovně a že ukončí ražbu tolarových mincí. Neposledním opatřením byl i zákaz krajských sněmů, které by se v budoucnu mohly stát základem pro protikrálovskou opozici. Významný krok představoval i pokus o spojování elit země

¹² Petr Čornej – František Parkan, *Dějepis pro gymnázia a střední školy 2. Středověk a raný novověk*, Praha 2001, s. 97.

¹³ Viz. Randák a kol. (pozn. 1), s. 128.

prostřednictvím sňatkové politiky. Důležitou roli hrála také nově zavedená pošta pronajatá jako léno rodu Taxisů.

Mezi Ferdinandem I. a českými stavy vládlo již od královy korunovace velké napětí, jež se vyostřilo v letech 1546 až 1547, kdy stavy (převážně nekatolické) odmítly splnit králův příkaz a vydat se na vojenské tažení do německých oblastí na pomoc císaři Svaté říše římské Karlu V., který válčil s luteránskou šlechtou. Jejich počínání bylo Ferdinandem I. však přísně potrestáno. Po nepovedeném povstání a následujících trestech pro zúčastněné zakročil Ferdinand I. i proti Jednotě bratrské. Velká část potrestaných šlechticů patřila totiž k jejím členům. *„Stavovské osoby, jež se hlásily k Jednotě bratrské, však nemohl král za dané situace přímo potrestat za jejich náboženské přesvědčení, to by vyvolalo zásadní odpor většiny šlechty bez ohledu na její konfesijní příslušnost.“*¹⁴ Jako důvod perzekuce, která se týkala převážně majetkových trestů, se proto vždy uváděla jen aktivní účast na protikrálovském odboji.

Když se císař Karel V. vzdal po uzavření augsburského míru říšského trůnu, novým panovníkem Svaté říše římské se stal Karlův mladší bratr, již zmiňovaný Ferdinand I., který byl do té doby českým a uherským králem. *„Ten již věděl, že chce-li vládnout v zemích, kde nežijí pouze katolíci, musí umět s lidmi jiného vyznání vyjednávat.“*¹⁵ V roce 1556 dokonce Ferdinand I. pozval do Čech jezuity, kteří se usadili na pražském Starém Městě. V letech 1561 až 1562 bylo také opět obsazeno pražské arcibiskupství, které zůstávalo od husitských válek prázdné. Ferdinand I. zemřel roku 1564 a v jeho osobě odešel kromě schopného panovníka i velký ctitel umění a podporovatel umělců.

Po Ferdinandovi nastoupil na trůn jeho syn Maxmilián II.¹⁶ (1527-1576). Jako člen habsburského rodu měl být řádným katolickým panovníkem, ale vědělo se o něm, že sympatizuje s protestanty. Právě z tohoto důvodu se k němu obraceli čeští nekatolíci s velkými nadějemi. On jim však velkou pozornost nevěnoval. I přesto ale došlo v českém prostředí k významnému náboženskému ujednání. Roku 1575 se představitelé hlavních nekatolických náboženských směrů dohodli na společném vyznání víry,

¹⁴ Viz. Vorel (pozn. 4), s. 199.

¹⁵ Viz. Čornej – Parkan (pozn. 12), s. 123.

¹⁶ Jako český král Maxmilián I.

známém jako Česká konfese. Konfesi musel schválit i panovník, který tak učinil však pouze ústně a po odjezdu ze země zakázal text konfese vytisknout. Na potvrzení náboženských svobod si české země musely nakonec počkat až do roku 1609.

Po Maxmiliánově smrti nastoupil na trůn jeho syn Rudolf II. (1552-1612), který však nebyl příliš úspěšným panovníkem. Roku 1583 přesídlil do Prahy a učinil z ní svou rezidenci, avšak záhy se musel potýkat s naléhavými náboženskými problémy. Ačkoli nekatolíci tvořili v českých zemích většinu obyvatelstva, dával císař najevo své prokatolické sympatie. Rudolf II. si příliš nerozuměl se svým bratrem Matyášem, jenž toužil po převzetí vlády a ochotně se spojoval s Rudolfovy protivníky. Roku 1608 se Matyáš dokonce spojil s nespokojenými rakouskými, uherskými a moravskými stavy proti Rudolfovi II. Naopak čeští stavové se postavili na stranu Rudolfa II. a podpořili ho. Ten ale nakonec musel podepsat libeňský mír a předat vládu v rakouských zemích, na Moravě a v Uhrách Matyášovi, České království a Slezsko si udržel. Za svůj postoj se čeští stavové dočkali dne 9. července roku 1609 odměny. Rudolf II. vydal českým nekatolíkům listinu nazývanou Majestát na náboženskou svobodu, zkráceně Rudolfův majestát. Tato listina byla v podstatě písemným stvrzením České konfese a prohlášením rovnoprávnosti nekatolických vyznání s katolickým náboženstvím. Rudolf II. vydání majestátu později litoval, a aby zvrátil poměry zpět v prospěch katolíkům, pozval v roce 1611 do Čech vojsko pasovského biskupa Leopolda. Pasovští vojáci však svým chováním popudili jak nekatolíky, tak i katolíky. Pozvání Pasovských tak přispělo k politickému konci Rudolfa II. Byl donucen vzdát se vlády a říšského i českého trůnu se ujal Matyáš (1557-1619).

Nový katolicky zaměřený panovník přesunul svůj dvůr z Prahy do Vídně, a tak Praha přestala být rezidenčním sídlem hlavy státu. Spory mezi katolíky a nekatolíky byly stále silnější, a to nejen v českých zemích, ale i po celé Evropě. Na území Svaté říše římské národa německého se nakonec zformovaly Protestantská unie a Katolická liga, jejichž vzájemné nepřátelství se vystupňovalo až k válce.

Vzhledem k napjatým poměrům se Habsburkové rozhodli upevnit postavení katolicismu ve střední Evropě a na základě dohody rakouských a španělských Habsburků měl po Matyášovi nastoupit na český trůn arcivévoda Ferdinand (1578-1637), který dosud vládl ve Štýrsku. Roku 1617, tedy ještě za Matyášova života, přijaly

české stavy Ferdinanda Štýrského za svého krále¹⁷. Krátce nato uznali Ferdinanda za krále i moravští, slezští a uherští stavové. Avšak netrvalo dlouho a svého rozhodnutí litovali. Po zemském sněmu roku 1617, na němž byla přijata kandidatura Ferdinanda Štýrského, se katolická strana cítila velmi silnou, a tak začala postupovat proti nekatolíkům a porušovat Rudolfův majestát. Nekatoličtí stavové se však bránili. Na jaře roku 1618 byl do Prahy svolán sjezd nekatolických stavů a dne 23. května roku 1618 se vypravila delegace vedená Jindřichem Matyášem Thurnem na Pražský hrad za místodržícími, kteří zastupovali panovníka. Dva přítomné místodržící pak svrhli z oken královské kanceláře. Byla to v pořadí už třetí defenestrace (první se odehrála roku 1419, druhá roku 1483). „*Tak začalo otevřené povstání českých nekatolických stavů proti Habsburkům a zároveň třicetiletá válka, první vojenské střetnutí, které zasáhlo celou Evropu.*“¹⁸ K českému povstání se posléze přidaly Horní a Dolní Lužice, Slezsko a Morava. Když v roce 1619 zemřel císař Matyáš, prohlásil sněm Ferdinanda II. za zbaveného trůnu a na jeho místo zvolil německého knížete a vůdce Protestantské unie, kalvinistu Fridricha Falckého (1596-1632). Habsburkové se však nechtěli českých zemí vzdát, a tak se v Čechách a jejich sousedství začalo válčit. Zpočátku se stavovským vojskům dařilo, avšak roku 1620 se od nich štěstí odvrátilo, když do Čech vstoupily silné katolické oddíly skládající se z vojsk Katolické ligy a Habsburků, jež pronikly až k Praze. K rozhodující bitvě došlo dne 8. listopadu roku 1620 na Bílé hoře, kde stavovské vojsko utrpělo těžkou porážku. Následujícího dne Fridrich Falcký opustil Prahu, a jelikož vládl v Českém království jen jednu zimu, vstoupil do dějin jako „zimní král“. Po vítězství katolíků usedl na český trůn opět Ferdinand II., který se snažil vzbouřené země přivést k pořádku. Třicetiletá válka však pokračovala dál a trvala až do roku 1648, kdy byl uzavřen Vestfálský mír.

„*Období renesančního slohu ve výtvarné kultuře českých zemí mělo z různých politických a duchovních důvodů proti italským, ale i dalším uměleckým centrům značné zpoždění.*“¹⁹ Jednou z prvních renesančních staveb v českých zemích byl Letohrádek královny Anny, zvaný Belveder, nebo letohrádek Hvězda v královské oboře na Bílé hoře. Renesanční přestavbou prošel i Pražský hrad, jež roku 1541 postihl ničivý požár.

¹⁷ Pod jménem Ferdinand II.

¹⁸ Viz. Čornej – Parkan (pozn. 12), s. 128.

¹⁹ Viz. Bělina – Kučera (pozn. 3), s. 109.

V blízkosti Hradu si tehdy mocní šlechtici stavěli své paláce, často zdobené sgrafity, a někteří se dokonce stěhovali ze svých hradů a budovali si honosné a pohodlné zámky. Renesance se však neprojevovala pouze v aristokratických kruzích, ale dostala se i do měšťanského prostředí. Měšťané však více než na výstavbu nových domů dbali na využívání možnosti seberealizace v jiných oblastech renesanční kultury, například v malířství, užitém umění nebo hudbě. Kulturní význam pražského dvora vyvrcholil na přelomu 16. a 17. století, když do Prahy přesídlil Rudolf II., a město se tak stalo jedním z center evropského manýrismu. Pražským společenským životem se pak inspirovalo i dvorské prostředí předních velmožů, zejména pánů z Rožmberka, Pernštejna, Hradce, Lobkovic atd. *„Méně zámožní páni a rytíři se mohli na svých skrovnějších sídlech pokoušet jen o vzdálenou nápodobu velmožských rezidencí, zato však měli možnost aktivně se podílet na dvorském životě v blízkosti svých mocných patronů.“*²⁰

²⁰ Viz. Pánek – Tůma a kol. (pozn. 2), s. 164.

3. Dějiny Týna nad Vltavou

Kapitola zabývající se dějinami Týna nad Vltavou je rozdělena na tři podkapitoly, v kterých se věnují především samotné historii města. Dopracuji se však i k dnes již zaniklému týnskému hradu a významnému rodu Čabelických ze Soutic, který je s městem úzce spjat.

3.1. Dějiny města Týna nad Vltavou

Město Týn nad Vltavou [1], rozložené na obou březích řeky Vltavy nedaleko jejího soutoku s řekou Lužnicí, můžeme v pramenech nalézt především jako Thein, Teyn, Tin super Multavia, Moldautein nebo Vltavotýn. Lze se ale setkat také s jinými pojmenováními. Ze všech názvů však zaznívá staročeské slovo „týn“, které je příbuzné s latinským „dunum“, německým „Zaun“ a anglickým „town“. Toto slovo označovalo ohrazené („otýněné“) místo nebo pevnost.

Historie Týna nad Vltavou sahá až do pravěkého období, avšak týnská osada vyrostla na tomto území teprve na počátku 11. století, kdy se tato oblast dostala do majetku pražského biskupství. Osada se brzy vzhledem ke své výhodné poloze při vodní cestě a vltavskému brodu stala významným ekonomickým a obchodním střediskem. Na ostrohu při ústí Hlinského potoka do Vltavy vznikl opevněný dvorec, na němž zřejmě sídlil biskupský správce. Již v polovině 11. století je doloženo první centrum s románským kostelem, který byl nejprve zasvěcen Panně Marii a později sv. Kateřině.

Nejstarší písemná zpráva potvrzující existenci Týna se vztahuje k roku 1229²¹ a týká se návštěvy pražského biskupa Jana II. K razantnímu vývoji Týna došlo v 2. polovině 13. století za biskupa Tobiáše z Bechyně. Ten založil na západním okraji osady nové městské centrum, tzv. Nový Týn, soustředěné kolem kostela sv. Christofora (Kryštofa), který byl postaven roku 1251. Přestože se nedochovaly nejstarší listiny, lze podle rychlého vzestupu osady předpokládat, že ji biskup obdaroval městskými právy a nejspíše i znakem. První zmínka o Týně jako městě pochází však až z roku 1327. Po smrti krále Přemysla Otakara II. (†1278) byl Týn několikrát vypleněn a vypálen

²¹ Tento rok (1229) je dnes připomínán jako historicky doložitelný počátek města Týna nad Vltavou.

odbojnou šlechtou v čele s Vítkovci. Jednalo se o pomstu královu stoupenci Tobiášovi z Bechyně. Na Tobiášův popud byl následně opevněn kostel sv. Christofora a na místě původního dřevěného sídla vznikl kamenný hrad. Krátce po povýšení pražského biskupství na arcibiskupství (30. dubna 1344) vznikla v Týně při kostele sv. Christofora kolegiální kapitula, jež se sestávala z probošta, děkana a tří kanovníků. Velký přínos pro město znamenalo především zřízení kapitulní školy.

Roku 1415 změnilo týnské panství i hrad majitele. Arcibiskup Konrád z Vechty vše zastavil Janovi ze Sobětic, a tak se majetek dostal na téměř 200 let do rukou světských osob. Arcibiskup se totiž roku 1421 přiklonil ke straně podobojí a vzdal se církevních statků ve prospěch královské koruny. Roku 1432 předal císař Zikmund bývalé arcibiskupské statky svému příznivci Oldřichovi z Rožmberka. Tehdejšímu zástavnímu držiteli panství, Janu mladšímu ze Sobětic, se ale podařilo dohodnout, že Sobětičtí mohou nadále spravovat polovinu původní državy. Janův bratr Jindřich však později vstoupil do služeb Rožmberků, a Vltavotýnsko se tak stalo oporou katolíků. Teprve roku 1461 vymanil Jiří z Poděbrad vltavotýnské panství z moci katolíků a téhož roku ho zastavil Janu II. Čabelickému, synovi svého přítele a spolubojovníka Jana I. Čabelického. Pod správou Jana II. prožil Týn složité období náboženských sporů a válek. Díky náboženské orientaci nové vrchnosti vznikl v Týně sbor Jednoty bratrské, který se časem stal i ústředním sborem pro celý kraj. Roku 1513, po smrti Jana II., získal majetek jeho syn Prokop a rozšířil ho o několik pozemků. Dalším Čabelickým byl Jan III., který se správy majetku chopil roku 1543 a provedl nákladnou opravu týnského hradu, za niž roku 1562 obdržel od Ferdinanda I. „*zápis na týnské zboží i pro svého syna, čímž prodloužil platnost týnské zástavy.*“²² Jan III. zemřel roku 1567 a panství měla až do plnoletosti nejstaršího syna Prokopa II. spravovat vdova Kryselda. Prokop II. se však násilím ujal správy panství ještě před vypršením lhůty. Za jeho života doznalo město velkých změn. Roku 1564 postihl město ničivý požár, při němž shořela většina domů na náměstí včetně kostela sv. Christofora. Koncem 60. let 16. století nechal Prokop II. kostel obnovit, rozšířit a nakonec převětit na sv. Jakuba. Po požáru získalo novou podobu i náměstí, kde řadě domů přibyly pozdně gotická a renesanční průčelí. Mezi tyto domy patří budova městské radnice a měšťanské domy čp. 37 U Zlatého slunce, čp. 38 U Zlatého lva, čp. 86 a 87, jejichž spojením vznikla později

²² Martina Krausová, *Týn nad Vltavou*, České Budějovice 2000, s. 11.

Stará pošta, čp. 25 sousedící s radnicí a čp. 252 U Modré hvězdy. Prokop II. je znám také jako přítel Petra Voka z Rožmberka, který do Týna i několikrát zavítal. V době, kdy Týn spravovali poslední členové rodu Čabelických, bohatlo město nejen prostřednictvím obratné politiky svých majitelů, ale především díky solnímu obchodu. S nástupem Habsburků na český trůn se starý spor o to, zda se má pasovská sůl dopravená po Zlaté stezce do Prachatic dále přepravovat přes Písek, Vodňany nebo Týn, stal bezpředmětným, jelikož Habsburkové dávali přednost soli z gmundenské oblasti, jejíž obchodní trasa vedla z Rakouska do Českých Budějovic a odtud se po Vltavě plavila přes Týn do Prahy. V Týně se proto roku 1593 postavila solnice pro potřeby tohoto obchodu, kde se sůl skladovala, překládala na vory a „solní šífy“ i prodávala. Po smrti Prokopa II. měl být Týn navrácen zpátky královské komoře, avšak dříve než se tak stalo, stačil Prokopův syn Ferdinand vše poničit a rozkrást.

Po skončení týnské zástavy bylo panství nabídnuto k pronájmu samotnému městu Týnu nad Vltavou. Dne 19. května roku 1601 potvrdil Rudolf II. na 9 let pronájem obce, hradu s pivovarem, mlýnem, pilou, třemi poplužními dvorci a 27 poddanskými vesnicemi městu Týnu nad Vltavou. „*Ve správě města byla také robota a právo lovu v lesích i Vltavě.*“²³ Smlouva se však nevztahovala na výnosný solní obchod, který zůstal císaři. Na konci devítiletého nájmu požádalo město o pronájem panství natrvalo. Dne 8. srpna roku 1609 bylo žádosti vyhověno a císař povýšil Týn na královské město. Tak byla správa panství přenesena z hradu na radnici a primátorem města se stal první radní Jiří Toušek. Povýšení na město královské se odrazilo i v městském znaku.²⁴

Na sklonku vlády císaře Rudolfa II. panovala v českých zemích neklidná politická situace, která zasáhla i do historie Týna nad Vltavou. V té době propukly mocenské spory, jež vyvrcholily povstáním českých stavů. Týn se vzhledem ke své výhodné poloze a přechodu přes Vltavu dostal do složité situace, kdy ho střídavě dobývala a obsazovala císařská a stavovská vojska. Město se nakonec přiklonilo na stranu stavů, po jejichž boku se účastnilo bitvy na Bílé hoře. Po porážce stavů

²³ Daniel Kovář – Martina Sudová, *Tvrze, hrady a zámky jižních Čech. Život a sídla jihočeské šlechty*, Olomouc 2006, s. 142.

²⁴ Městská brána na hradební zdi začala být zobrazována otevřená s vytaženou mříží, zatímco dříve byla brána zpodobňována jako zavřená.

na Bílé hoře byla však Týnu odňata všechna privilegia a císař Ferdinand II. již v červenci roku 1620 přislíbil pražskému arcibiskupství, že mu panství vrátí. Stalo se tak 6. května 1621, kdy byl arcibiskup Lohelius uveden v držbu Týna, který se tak stal opět poddanským městem. Jakmile město připadlo zpátky arcibiskupství, nastala na panství okamžitá rekatolizace. Původní dvanáctičlenný konšelský sbor složený z evangelíků byl nahrazen sborem katolickým; svých funkcí byli zbaveni i českobratřští kněží a císařským patentem z 18. května 1624 byli nekatoličtí duchovní vypovězeni i z okolních far. Avšak změnit vyznání všech poddaných, obzvláště na venkově, nebylo snadné. Týn si tak dlouho držel pověst nejkacířtějšího města v kraji. „*Důkaz o „nepravé víře“ podává dodnes kancionál ve sbírkách Městského muzea, cenzurovaný ještě v první polovině 18. století jezuitou Koniášem.*“²⁵ Během třicetileté války zažil Týn mnoho vojenských vpádů a byl z velké části zničen. Poničení se nevyhnul ani kostel sv. Jakuba a most vedoucí přes řeku Vltavu. V posledním roce války (1648) napadla město švédská vojska, jež způsobila, že se téměř celé ocitlo v ruinách. „*V roce 1654 zbylo v Týně z celkového počtu 250 domů obydleno pouze 106 a ostatní ležely v sutinách.*“²⁶ Od té doby město stále více upadalo. V roce 1680 zde navíc zasáhla morová epidemie. Za příčinu nákazy byli neprávem obviněni židovští obyvatelé, kteří do města přišli po skončení války. V letech 1681 až 1682 došlo k vysídlení Židů z Týna, většina z nich odešla do nedalekých Koloděj nad Lužnicí a Neznašova, kde jsou dodnes dochovány památky židovské kultury.²⁷ S nástupem nového arcibiskupa Jana Bedřicha hraběte Valdštejna došlo v Týně k pozitivním změnám. Roku 1682 získalo město potvrzení starých privilegií, došlo k obnově poničeného kostela sv. Jakuba a za městem se vystavil hřbitovní kostelík sv. Víta. V letech 1698 až 1699 nechal Valdštejnův nástupce hrabě Breuner vystavět na náměstí rozsáhlou arcibiskupskou rezidenci jako náhradu za neobyvatelný hrad a poničené domy v centru města dal barokně opravit. Roku 1721 bylo již téměř celé město obnoveno do podoby, jakou mělo před třicetiletou válkou, a to především díky rozvíjející se síti „silnic“. V roce 1728 vydal arcibiskup Ferdinand, hrabě z Khünburgu, městu nový řád, kde pamatoval na všechny oblasti městského života.

²⁵ Viz. Krausová (pozn. 22), s. 24.

²⁶ Tamtéž, s. 24.

²⁷ Památkami židovské kultury je zde hlavně architektura a hřbitovy.

Další těžké období potkalo město Týn s nástupem Marie Terezie (1740), a to především v době války o rakouské dědictví. Jednu z památek na množství bitev v okolí Týna představují dodnes nejen četná Boží muka, ale i název městské čtvrti u starého mostu nesoucí jméno Bojiště. Roku 1749 si armáda zřídila na vrchu Posekaném nedaleko Týna rozsáhlé cvičiště polních dělostřelců. „*Velký počet mužstva ve vojenském táboře a časté návštěvy vysokých hodnostářů napomohly rychlému rozvoji živnosti v Týně.*“²⁸ Dne 20. června roku 1753 však zasáhla dělostřelecký tábor tragická událost (explodoval zde střelný prach), při níž zemřelo více jak 80 dělostřelců a přes 40 utrpělo vážná zranění. Podle tradované pověsti byl výbuch připraven jako atentát na císařovnu, která měla přijet do Týna na prezenční cvičení dělostřelectva, ale cestou se zdržela při opravě kočáru. Marie Terezie nakonec do Týna dorazila až 6. srpna 1753, a když se dozvěděla o neštěstí, nechala na místě vztyčit pískovcové sousoší ukřížovaného Krista, Panny Marie a sv. Jana.²⁹ V roce 1771 vypukly na mnoha místech země selské bouře proti robotě, které se nevyhnuly ani Týnu. V tomtéž roce navíc postihla celé Čechy velká neúroda obilovin, při níž zahynulo hladem a následnými infekčními chorobami (převážně tyfem) téměř půl milionu lidí. Neúroda postihla i Vltavotýnsko. Nejsilnější epidemie v Týně propukla roku 1772. V té době začali být týňští měšťané pro nedostatek místa na svatojakubském hřbitově pohřbíváni na hřbitově kolem kostela sv. Víta, kam byli dosud pohřbíváni pouze obyvatelé okolních obcí. Roku 1778 se Týnu vrátily pozemky dělostřeleckého cvičiště, většina vojenských staveb byla poté srovnána se zemí a v červenci roku 1779 se v táboře usadilo vozatajstvo.³⁰ V roce 1780 došlo k zavedení povinné školní docházky pro děti od 6 do 12 let, která přinesla městu zvýšení počtu žáků jak z Týna, tak i z jeho okolních vesnic a vojenské posádky. „*Pozitivním přínosem pro město byla barokizace kostela sv. Jakuba, provedená na přímý zásah císařovny, která byla při návštěvě města rozladěna žalostným stavem chrámu Páně.*“³¹

²⁸ Viz. Krausová (pozn. 22), s. 28.

²⁹ Toto sousoší dnes tvoří dominantu při silnici z Týna nad Vltavou do Tábora.

³⁰ Podle zde stojících vozatajských skladišť získalo místo svůj název Velký Depot.

³¹ Martina Sudová, *Vltavotýnsko. Krajem dvou řek*, České Budějovice 2010, s. 262.

S nástupem Josefa II. k moci nastalo období velkých změn. Císařskými patenty byla zavedena náboženská svoboda, zrušeno nevolnictví a také více než třetina všech klášterů. Ke zmírnění robotních povinností došlo i na Vltavotýnsku, kde po roce 1783 začal pronájem panských pozemků soukromým osobám. Na konci 18. století však do poměrně klidné doby zasáhly napoleonské války, které znamenaly nejen velkou finanční zátěž pro obyvatele panství, ale také časté využívání vltavotýnského mostu pro transporty vojsk. Toto těžké období završil velký požár 12. března 1796, který se stal největším požárem, co kdy Týn postihl. „*Sto čtyřicet osm domů do základů shořelo, s nimi i zámek, radnice s celou registraturou, škola, děkanství, mlýny, špitál a částečně i kostel.*“³² Zchudlé a poničené město se jen pozvolna vracelo do běžného života. Rekonstrukci podstoupilo téměř celé náměstí, opravil se kostel i radnice a postavila se nová školní budova. Na obnovu města však nebylo příliš času kvůli dalším válečným nepokojům. Dne 2. prosince roku 1805 došlo k bitvě u Slavkova, po které rakouská vláda postoupila Napoleonovi pruh území od Tábora do Lince, což pro obyvatele Týna a jeho okolí znamenalo, že museli Francouzům ve všem vyhovět. Změnu přinesl až sjednaný mír po skončení napoleonských válek v roce 1815, který umožnil panství opět se rozvíjet. Došlo k obnovení zpustlých a zničených cest, především pro potřeby obchodu a pošty. Opravy se dočkal i dřevěný týnský most, který byl nakonec v polovině roku 1837 postaven od základů znovu. V tomtéž roce se zahájilo i pravidelné dostavníkové spojení z Týna přes Písek do Prahy, o rok později také osobní doprava poštovní správy z Týna do Veselí. Úpravy městských ulic, dláždění a nově zakládané aleje a parky měnily vzhled města, a tak byla 13. srpna 1835 ustanovena Okrašlovací komise, která měla na veškeré změny dohlížet. Vzestup města se odrážel i ve společenském životě, například vypravení speciální lodi pro místní občany na cestu do Prahy na korunovací panovníka Ferdinanda V. roku 1836, kterou vypravil c. k. loďmistr Vojtěch Lanna. Z popudu nového arcibiskupa Aloise Josefa Schrenka byl v letech 1842 až 1846 opravován kostel sv. Jakuba a zrušil se hřbitov přiléhající ke kostelu, čímž se náměstí zvětšilo téměř o jednu třetinu. V této době se vybrala v městě také stálá místa pro veřejné osvětlení. Revoluční rok 1848 proběhl na vltavotýnském panství poklidně. Větší vzrušení nastalo až 17. března 1849, kdy oktrojovaná ústava zrušila magistrátní zřízení, a v čele města stanul měšťanský výbor bez arcibiskupského zástupce. Dne 7. září roku 1849 pak vstoupil v platnost zákon

³² Viz. Krausová (pozn. 22), s. 31.

o zrušení poddanství, a tím skončila vrchnostenská správa nad vltavotýnskými občany. Dne 1. ledna roku 1850 byla ustanovena nová organizace státní správy, čímž se nejvyššími zemskými úřady stala místodržitelství, nejnižšími okresní hejtmanství, která dohromady s okresními soudy nahradila vrchnostenské úřady. Nový politický úřad v Týně zahájil svou činnost 1. února 1850 v budově radnice a od 1. června 1850 na zámku začal působit nově zřízený okresní soud s kontribučním úřadem, finanční stráží a četnickou stanicí. Nový okres Týn nad Vltavou vytvářelo přibližně stejné území, které tvořilo bývalé arcibiskupské panství. Od té doby se město postupně rozvíjelo, a to až do poslední třetiny 19. století, kdy Týn postihla hospodářská stagnace. Ve městě nevznikaly nové podniky, kromě drobných řemeslníků a loděnice zde nebyl žádný jiný průmysl, dokonce se Týnu vyhnula i důležitá železniční trať z Českých Budějovic do Plzně. Tato situace vedla až ke stěhování obyvatelstva do Německa, Rakouska, a dokonce i do zámoří. Situace v 60. a 70. letech 19. století, kdy začal provoz vlakové dopravy mezi Vídní a Plzní a mezi Veselím nad Lužnicí a Prahou, znamenala ztrátu významu starých obchodních cest a vltavské plavby, tudíž se město ocitlo v téměř úplné izolaci. Už v 70. letech 19. století však začala snaha týnských obyvatel o získání původního významu Týna nad Vltavou, když město usilovalo o zavedení železnice. Po zamítnutí několika návrhů bylo nakonec v roce 1897 započato s výstavbou železnice vedoucí z Týna do Čičenic. Dne 7. března roku 1891 postihla Týn každoroční povodeň, která výrazně poškodila dřevěný most přes Vltavu, a tak se město rozhodlo pro stavbu ocelové konstrukce mostu. Zpřístupnění mostu veřejnosti proběhlo o rok později, roku 1892. V roce 1909 byly ve městě založeny dva průmyslové podniky, cihelny na Malé Straně. Avšak 1. světová válka opět utlumila veškeré snahy o rozvoj města. Válečné době podlehly i vltavotýnské zvony z kostelů sv. Jakuba a sv. Víta. Velkou ztrátu představoval především nejstarší zvon Christofor (Kryštof) z 16. století, dar Prokopa Čabelického, zvaný „Poledňák“. Jediným historickým zvonem, který válečnou dobu přežil, je zvon Jiří Toušek z roku 1620 nesoucí jméno po týnském starostovi. Konec 1. světové války a vyhlášení samostatného Československa dne 28. října roku 1918 vneslo do města Týna vlnu nadšení, tentýž den zmizely znaky starého mocnářství a do čela obce byl postaven okresní úřad se starostou Jindřichem Pavlíčkem. V prvních poválečných letech se město začalo opět rozvíjet, a dokonce se sem vrátila i vojenská posádka. V roce 1921 vznikl v Týně navíc i první biograf. Stoupala však také úroveň společenského života, v jejímž důsledku došlo v roce 1925 k postavení nového kulturního centra, budovy Sokolovny s restaurací a třemi sály. V roce 1932 bylo

po dvouleté snaze místního Muzejního spolku založeno Městské muzeum. 2. světová válka ale činnost muzea na nějaký čas pozastavila. V roce 1955 získalo muzeum nové reprezentační prostory arcibiskupského zámku, kde sídlí i v současné době. Za 2. světové války byl v Týně zrušen Okresní úřad a ve městě zůstal pouze Okresní soud. „*Poprvé v historii přinesl městu nedostatek průmyslu užitek – vyhnulo se mu bombardování.*“³³ Dne 1. května roku 1945 vznikl Okresní revoluční národní výbor, který dne 5. května roku 1945 obsadil týnskou radnici. Následujícího dne byl ustanoven Městský národní výbor. Velké změny nastaly však až v roce 1960. Nejprve došlo k zrušení okresu Týn nad Vltavou. Území patřící okresu Týn nad Vltavou se rozdělilo mezi sousední okresy; na jihu okresu České Budějovice, na severu okresu Tábor a na západě okresu Písek. Samotné město Týn nad Vltavou pak připadlo okresu České Budějovice. Další změnu představovala dostavba vodní nádrže Orlík. Vzduší vodní hladiny Vltavy dosáhlo až k Týnu nad Vltavou a domy, které stály v zátopové oblasti (téměř celá městská čtvrť Dolní Brašov), musely být zdemolovány. Zaniklo tak i několik mlýnů a městská plovárna. V roce 1968 vznikl v místě původního starého brodu pod hradem nový most, a tak se starší železný most stal pěší zónou. V 70. letech 20. století došlo i ke změně městského centra, když byla od severozápadního rohu náměstí směrem k Hornímu Brašovu zbořena stará zástavba a na jejím místě se postavil nový obchodní dům a parkoviště. Roku 1983 vybudovali divadelní ochotníci v městském parku, rozkládajícím se na místě bývalého hradu, otáčivé hlediště.

Během 20. století bylo v Týně nad Vltavou a jeho okolí nalezeno několik pokladů, které pocházejí jak z doby pravěké, tak i ze středověku a doby novější. Všechny nálezy byly předány do sbírek městského muzea, kde jsou některé z nich k vidění i dnes. První z těchto pokladů, který muzeum získalo již v roce 1934, se sestává z 96 stříbrných mincí (převážně středověké půlfeniky) a objevil ho pan F. Š. z Hroznějovic na své zahradě při kopání jámy pro nový strom. Druhý poklad, z roku 1954, byl ukrytý v hliněné nádobě ve mlýně v Hněvkovicích. Jedná se o 31 mincí, které pocházejí zčásti ze středověku a zčásti z 19. století. V roce 1955 získalo muzeum dosud nejrozsáhlejší poklad čítající 510 stříbrných mincí, z toho 505 pražských grošů a 5 míšeňských grošů. Peníze byly nalezeny však již v roce 1935 při hloubení základů na stavbu nové spořitelny na vltavotýnském náměstí, na místě

³³ Viz. Krausová (pozn. 22), s. 55.

původního středověkého purkrabského domu. Čtvrtý poklad, sestávající se ze 73 stříbrných středověkých mincí pocházejících ze střední Evropy, objevil roku 1957 řídící učitel Trčka se svými žáky při kopání pařeniště na školní zahradě v Sudoměřicích u Bechyně. V roce 1970 došlo v Týně nad Vltavou k objevení hned tří pokladů. Doposud nejvzácnějším z těchto nálezů je poklad objevený 19. února 1970 při rekonstrukci domu U Modré hvězdy na vltavotýnském náměstí, obsahující dva pásky, dva poháry a tři mince. Dne 17. září roku 1970 byl při výkopu základů na přístavbu u domu U Slabých (čp. 85) na týnském náměstí nalezen hliněný hrnek s 369 stříbrnými mincemi z 16. a počátku 17. století (nejmladší mince je datována do roku 1618). „*Poklad byl zakopán pravděpodobně v roce 1618 nebo blízkém období na počátku třicetileté války.*“³⁴ Dne 27. listopadu roku 1970 byl v domě U Slabých odkryt při kopání základů další poklad, který se skládal z 92 kusů drobných stříbrných mincí z 16. a počátku 17. století (nejmladší mincí je zde stavovský čtyřriadvacetník z roku 1619). Je téměř jisté, že majitel domu byl bohatým měšťanem, který zde ukryl svůj majetek v neklidných dobách na počátku třicetileté války. Vzhledem k pokladům nalezeným v roce 1970 není divu, že městský kronikář označil tento rok „rokem pokladů“. V roce 2007 získalo městské muzeum zatím poslední poklad. Je jím depot 75 kusů pravěkých bronzových žeber nalezených nedaleko Týna nad Vltavou.

V Týně nad Vltavou se dodnes dochovala i část historických podzemních chodeb, které zkoumali v roce 1992 speleologové. Dosud však není zcela objasněno, jaký rozsah původní chodby měly.³⁵ V městském muzeu se dochoval plán zhotovený zakladatelem muzea Bedřichem Karáskem, jenž zachycuje stav chodeb v polovině 50. let 20. století. Nejrozsáhlejší podzemní chodby jsou znázorněny v místech, kde stával týnský hrad a na náměstí Míru. „*Torza pod náměstím ukazovala na možné původní propojení celé rozsáhlé sítě chodeb pod městským centrem, ze kterého pak chodby ústily směrem k týnskému hradu a pod kostel k řece, za níž podzemí pokračovalo.*“³⁶ Speleologický výzkum se zaměřil především na bývalé hradiště a na náměstí Míru, kde

³⁴ <http://old.tnv.cz/aktualni-zpravodajstvi/kaleidoskop/poklady-na-vltavotynsku.html>, vyhledáno 9. 11. 2012.

³⁵ Z valné většiny jsou totiž tyto chodby zavalené, přestavěné na sklepy nebo zazděné.

³⁶ http://www.old.tnv.cz/user_data/zabavny_pruvodce/clanek_020.htm, vyhledáno 10. 11. 2012 (Martina Krausová, *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*, Týn nad Vltavou 1999).

byly chodby prokazatelné a nejrozsáhlejší. V místech hradu se část podzemních chodeb přestavila za 2. světové války na protiletectký kryt, část v 70. letech 20. století na kryt civilní obrany, některé chodby se z bezpečnostních důvodů zabetonovaly a zbytek zasypal. Chodby pokračující směrem k náměstí dnes již téměř neexistují.³⁷ Nejzajímavější prostory našli speleologové pod náměstím Míru. Přímo ve sklepení zámku našli ústí dvou neznámých chodeb zatopených vodou. Po odčerpání vody objevili chodby ražené ve skále, které navazovaly na podzemní studny. Jedna z chodeb vede od zámku směrem k hradišti, druhá končí pod kašnou na náměstí. Průřez jedné části chodeb přímo pod zámek působí netypicky. Chodba má tvar klíčové dírky, která je zhruba do výše pasu dospělého člověka úzká jen na nohy a směrem nahoru se rozšiřuje. Podle odborníků se tyto chodby tesaly v obtížném podloží, protože prorážení skály bylo velmi namáhavé. Datace podzemních chodeb spadá do období 15. až 16. století a nechali je razit nejspíše tehdejší zástavní držitelé panství, Čabeličtí ze Soutic. Podzemí mělo zřejmě plnit obrannou funkci města, neboť ona doba se neřadí mezi příliš klidné a Týn byl několikrát vypálen a pobořen. Zajímavým faktem je i to, že chodby ústící pod zámek jsou minimálně o jedno století starší než budova samotná (postavena roku 1699). Nevíme však, zda vlastník zámku, pražský arcibiskup, podzemní chodby nějak využíval. Vltavotýnské podzemní chodby jsou tedy stále obestřeny velkým tajemstvím.

Město Týn nad Vltavou je od 1. ledna 2003 obcí s rozšířenou působností a pověřeným obecním úřadem. Se spádovými oblastmi čítá v současnosti přes 8 000 obyvatel. Jak město, tak i celé Vltavotýnsko představuje nyní vyhledávané turistické a rekreační místo, které nabízí nespočet kulturních, společenských i sportovních akcí.

3.2. Hrad

Na místě bývalého hradu stávala pravděpodobně od počátku 11. století dřevěná tvrz, nejspíše sídlo biskupského úředníka spravujícího zdejší území, které náleželo pražskému biskupství. „*Tato tvrz – ve staročestíně „tejn“ – dala vznikajícímu městu svůj název.*“³⁸ V blízkosti tvrze byla záhy vybudována osada soustředěná kolem dnes již

³⁷ Byly zaslepeny při stavbě silnic.

³⁸ <http://www.hrady.cz/index.php?OID=522>, vyhledáno 9. 11. 2012.

neexistujícího kostela sv. Kateřiny³⁹. Roku 1229 se na zdejší sídle odehrál soudní spor mezi rakouskými preláty a pasovským biskupem Gebhardem z Plaien; sporu se účastnil i pražský biskup Jan II. Tento rok, 1229, se pokládá za nejstarší písemnou zprávu o městě, a proto se považuje za historicky doložitelný počátek města Týna nad Vltavou.

V 70. a 80. letech 13. století bylo město několikrát vypleněno a vypáleno Branibory a Vítkovci, a tak po roce 1279 nechal pražský biskup Tobiáš vybudovat na ostrohu nad Vltavou a Hlinským potokem kamenný hrad, který měl zajišťovat nejen správu a ochranu majetku pražského biskupství při střední Lužnici, ale také ochranu obchodních cest. Biskup Tobiáš si dokonce o rok později, v roce 1290, na králi Václavu II. vymohl opevnění města hradbami.

Dne 20. srpna roku 1415 došlo ke změně vlastnictví městečka Týna i jeho panství. Arcibiskup Konrád z Vechty zastavil hrad Týn a k němu náležející panství Janovi ze Sobětic a jeho manželce ve snaze ukončit dluhy pražského biskupství. Roku 1421 se však arcibiskup Konrád z Vechty přiklonil k utrakvismu a vzdal se církevních statků ve prospěch královské koruny. V důsledku tohoto rozhodnutí odevzdal roku 1432 král Zikmund veškeré bývalé arcibiskupské statky, včetně Týna, svému stoupenci Oldřichovi z Rožmberka. Po nástupu Jiřího z Poděbrad na český trůn, v roce 1458, získali hrad Týn a k němu připojené panství další zástavní vlastníci. Dne 14. dubna roku 1461 se zástavními vlastníky stali Zbyněk ze Sobětic a Jan II. ze Soutic. Následně převzal správu nad týnským panstvím pouze Jan II. ze Soutic, jehož rod⁴⁰ se tak stal na dlouhou dobu hlavním hybatelem týnského dění.

Roku 1562 realizoval Jan III. ze Soutic, jeden z posledních majitelů hradu z rodu Čabelických, renesanční přestavbu hradu. Z této přestavby pochází jediná dodnes zachovaná část hradu, a to most přes hradní příkop.

Předposledním Čabelickým na týnském hradě byl syn Jana III. Prokop. Za Prokopova života zažil hrad jedno z nejrůšnějších období své historie. Prokop se dokonce úzce přátelil s Petrem Vokem z Rožmberka. Dne 13. listopadu roku 1590 se na týnském hradě konala svatba Prokopovy sestry Marie Magdaleny s Albrechtem

³⁹ Na Vinařického náměstí stojí dnes kříž na místě bývalého kostela sv. Kateřiny.

⁴⁰ Rod Čabelických.

Ojířem z Očedělic, které se účastnil i Petr Vok s manželkou Kateřinou z Ludanic a početnou družinou. Václav Březan ve své knize *Životy posledních Rožmberků* píše o svatbě následující: „13. novembris, v outerý po sv. Martině, veselí svatební konáno na zámku Tejně nad Vltavou Albrechtovi Ojířovi z Očedělic s pannou Marií Magdalénou, sestrou pánův Prokopa, Albrechta, Karla a Adama, bratřích vlastních Čabelických z Soutic, na kteréž také pan Petr Vok z Rožmberka býti ráčil i s paní, jměv 42 koně.“⁴¹

Po smrti Prokopa Čabelického, v roce 1600, spravoval hrad Prokopův syn Ferdinand, a to do roku 1601, kdy skončila zástava rodu Čabelických a hrad i s panstvím byl vrácen zpátky královské koruně. Než však Ferdinand hrad nadobro opustil, odnesl a odvezl vše, co mohl, co nešlo z hradu vynést, zničil a poškodil. Zubožený stav hradu zaznamenal 18. června 1601 komorník zemských desek, který přijel hrad převzít. „Přijevši do města Teyna nad Vltavou, veden jsem byl od některých měšťanuov na zámek týnský v pátek po sv. Trojici (22. června), předně do pokoje hořejšího, kdež pan Prokop Čabelický ze Soutic přebýval. Tu jsem spatřil, že ze zdi almara jest jedna vyňata, truhlíků 7 z lavic při zdech přibitých vytaženy a odtud vzety, skla v téže světnici z oken vytlučena, kamna vedle správy tu učiněné tulichem od Ferdinanda Čabelického ze Soutic probodena, půda v jednom koutě s cihlami vybořena, zámky od světničních i skleповých dveří a ještě jiných dvou dveří, na velkou síň vedoucích, kdež také cihly v jednom místě vyraženy, odtrženy a odňaty jsou. ... Nic méně v jiné světnici fraucimoru stará kamna zbořena a nečistotou všecka světnice znečištěna. ...“⁴²

Posléze bylo panství pronajato přímo městské obci a za celou správu tak odpovídal týnský magistrát, který sídlil na „Velkém rynku“ v radniční budově. Díky tomu přestal být hrad využíván a začal chátrat.

V roce 1621 bylo panství i s hradem navráceno pražskému arcibiskupství. V majetku arcibiskupství zůstalo až do roku 1850, v němž došlo k reorganizaci územní

⁴¹ Václav Březan, *Životy posledních Rožmberků II.*, Praha 1985, s. 500.

⁴² Lubomír Procházka – Martina Sudová, *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*, Praha 2007, s. 80-81.

správy. Toto období se stalo posledním obdobím, kdy naposledy ožil týnský hrad⁴³. „O jeho podobě opět nevíme téměř nic, pouze ze záznamu z roku 1630 vyplývá, že byl kryt dřevěnými šindely.“⁴⁴ V druhé polovině 17. století však přestal hrad vyhovovat svým účelům, mimo to byl také poničen válečnými událostmi třicetileté války, tudíž si hejtmanství za své nové sídlo zvolilo nedaleký zámeček v Hněvkovicích.

V roce 1699 se dostavilo nové arcibiskupské sídlo, zámek v centru města. Materiál na stavbu zámku se získal převážně ze zdemolovaných domů v centru, ale také z hradní budovy. Další části hradní ruiny použili měšťané jako stavební materiál pro své domy. „Vltavotýnský hrad tím téměř zmizel ze světa.“⁴⁵ Druhá polovina 19. století znamenala konečnou zkázu pro hradní zříceninu. Roku 1881 byl v Týně založen Okrašlovací spolek, který si mimo jiné dal za úkol úpravu hradního návrší a jeho přeměnu v městský park, který na počest arcibiskupa a kardinála Bedřicha ze Schwarzenbergu nese název Bedřichovy sady.

Původní podobu týnského hradu bohužel neznáme, jelikož se nedochovala žádná dobová kresba. Pravděpodobně se jednalo o patrový bezvěžový objekt, který kopíroval tvar hradní ostrožny. Dodnes se nám dochoval pouze kamenný most přes hradní příkop. Tento příkop se rozkládá na jihovýchodní straně a na jižní straně se vytrácí do svahu, jenž přechází do podhradí. Příkop však dříve pokračoval i na západní a severozápadní straně, kde byl chráněný v ústí dnešní ulice Ke Hradu druhým užším valem. Ten byl ale snad již v 18. nebo 19. století zasypán a upraven v cestu směřující k pivovaru a dvoru. Hradní most má dva polokruhově klenuté oblouky, lícni zdi jsou zejména v horní třetině vyměněny a dostavěny (výměna probíhala v 80. letech 19. století, dostavba v 2. polovině 20. století). Most býval pravděpodobně na jižní straně širší, na což ukazují klenby, jež lehce přesahují lícni zeď. Na jižní straně návrší se nachází srpovitá plošina, která nejspíše skrývá základy hradního křídla (snad přístavbu z 2. poloviny 16. století). V místě jejího začátku, při cestě od mostu, bývala patrně hradní brána. Na severní straně se zdvihá výraznější plošina, jež je pravděpodobně pozůstatkem valu chránícího hrad v místě jeho největšího možného ohrožení. Do tohoto valu je vsazen kámen s pamětní

⁴³ Hrad posloužil jako kanceláře arcibiskupských úředníků.

⁴⁴ Viz. Kovář – Sudová (pozn. 23), s. 143.

⁴⁵ <http://www.zriceniny.eu/index.php?pg=detail&article=522>, vyhledáno 9. 11. 2012.

deskou, pocházející z roku 1912 a věnovanou místopředsedovi Okrašlovacího a sadařského spolku Aloisovi Gerstenkornovi a jeho spolupracovníkům, kteří se nejvíce zasadili o zřízení městských sadů. V podzemí bývalého hradu se dochovaly barokní sklepy o celkové délce přibližně 55 metrů, které byly vybudovány až po zániku hradu pro potřeby sousedního pivovaru. Nelze však vyloučit, že byly přetvořeny z původních podzemních prostor hradu.

Dnes se na severní straně návrší nachází otáčivé hlediště, které roku 1983 vybuvovala místní ochotnická jednota Vltavan.

3.3. Rod Čabelických ze Soutic

Český šlechtický⁴⁶ rod Čabelických ze Soutic, nesoucí svoje jméno po Čabelicích a Souticích, je doložený již od 14. století a mezi jeho rodové statky patřil Týn nad Vltavou, Tloskov a Zahrádka. Erb Čabelických ze Soutic bývá uváděn ve dvou podobách, které se však liší jen barvou štítu (stříbrný nebo červený). Na štítu mají černé orlí křídlo ukončené zlatým spárem. Tento motiv se potom opakuje i v klenotu.

Mezi první významné členy rodu patřil Jan I. Čabelický († 1458). Dne 27. prosince roku 1437 se konal v Praze stavovský sněm; po smrti krále Zikmunda Lucemburského měl na český trůn nastoupit jeho zeť Albrecht Habsburský. Česká šlechta se však nehodlala vzdát práva zasahovat do volby panovníka a na sněmu měla Zikmundovu volbu potvrdit nebo vyvrátit. Avšak část šlechty vedená Oldřichem z Rožmberka a Menhartem z Hradce volila Albrechta Habsburského, část druhá vedená Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna volila bratra polského krále, prince Kazimíra. Sněm měl bouřlivý průběh, při kterém stoupenci kalicha opustili jednání. Zde se poprvé po boku Hynka Ptáčka objevil Jan I. Čabelický, který nebyl pouze Ptáčkovým stoupencem, ale i přítelem. Když byl 29. června 1438 Albrecht Habsburský korunován českým králem, vstoupil Hynek Ptáček společně s polským vojskem do války proti Habsburkovi. Následujícího roku bylo v Praze sjednáno dočasné příměří a Ptáčkovu stranu zde zastupoval právě Jan I. Čabelický, který svým podpisem stvrdil mír. Situace se opět zkomplikovala roku 1439, když při návratu z tažení proti Turkům zemřel král

⁴⁶ Rod Čabelických ze Soutic byl nejprve pouze vladycký, potom panský, a nakonec hraběcí.

a zanechal po sobě těhotnou královnu – vdovu⁴⁷. V Čechách tak nastalo bezvládí, během něhož se na český trůn snažilo usednout mnoho uchazečů. Této situace využil Hynek Ptáček a vytvořil spolek čtyř východočeských krajů; jeho nejnadanějším žákem se stal mladý Jiří z Poděbrad. Roku 1444 Hynek Ptáček z Pirkštejna zemřel a poručníkem své jediné dcery Sofie ustanovil svého věrného přítele Jana I. Čabelického. Jan I. Čabelický zůstal i po Ptáčkově smrti věrný „ptáčkovcům“, vedeným Jiřím z Poděbrad, a později se stal hejtmanem čáslavského kraje. Když Jiří z Poděbrad nastoupil na nejvyšší post „správce země“⁴⁸, zvolil svým poradcem právě Jana I. Čabelického. Později Jan I. Čabelický zastával u pražského dvora post nejvyššího mincmistra, a poté místo v královské revizní komisi. Za své služby králi byl však odměněn až in memoriam – roku 1461 získal jeho syn Jan II. Čabelický od Jiřího z Poděbrad hrad a město Týn nad Vltavou, které zůstalo v držení Čabelických až do roku 1601. Kromě syna Jana měl Jan I. Čabelický ještě dceru Kateřinu, jež se vdala za Jetřicha z Janovic.

O Janovi II. Čabelickém existuje poměrně málo zpráv. Je popisován jako dobrý hospodář, který zůstal věrný straně podobojí. Po smrti († 1513) po něm zůstala vdova Kateřina z Valdštejna a dvě děti (dcera N. vdaná za Václava Mírka ze Solopisk a syn Prokop). Jan II. je pochován v kostele sv. Kryštofa, dnes sv. Jakuba, na dnešním vltavotýnském náměstí; dodnes se zde dochoval Janův náhrobek.

Prokop Čabelický převzal po otci správu týnského hradu, avšak zemřel již roku 1536 a zanechal po sobě manželku Johanku Rendlovou z Oušavy, dvě dcery a syna Jana.

Jan III. Čabelický⁴⁹ se oženil s Kryzeldou Berkovnou z Dubé a zplodil s ní dvě dcery (Marii Magdalenu a Veroniku) a čtyři syny (Adama, Karla, Albrechta a Prokopa).

⁴⁷ Dítě, které se narodilo čtyři měsíce po Albrechtově smrti, dostalo jméno Ladislav (a přívlastek Pohrobek).

⁴⁸ Roku 1458 se Jiří z Poděbrad stal českým králem.

⁴⁹ K Janovi III. Čabelickému se váže jedna pověst: „*Posledním majitelem panství týnského byl Jan Čabelický, lidově zvaný Čábrlický. Poslední dny jeho rozháraného života byly jak pro lid, tak i pro okolí odstrašující. Hrad pustl zároveň se svým pánem. Podle vyprávění prý byl zavražděn na blízkém panském dvorci branovickém. Od pronásledovaných a ztýraných poddaných byl mnohokrát proklet, takže jeho duch zaklet na sto let, aby neměl v hrobě klidu a pokoje. Čas nenávratně plynul, hrad*

Nejmladší syn Adam dostal statek Kaladý s vesnicemi a některé vesnice u Žimutic (ty však prodal a koupil místo nich jiné, blíže Kaladého). Přestože byl ženatý (manželka Barbora z Budkova), nezanechal po sobě žádné potomky. Nejstarším synem Jana III. Čabelického byl Prokop, který získal od otce Týn a menší statky (Štíhllice, Březnici, Dražice, Jindice a Bláto); tyto statky však brzy prodal. K Prokopu Čabelickému, tím pádem i k poslednímu období rodu Čabelických v Týně, se dochovalo nejvíce písemných zpráv, které jsou zaznamenané ve dvou nesmírně bohatých pramenech. Tyto prameny představuje Prokopova korespondence a kronika rodu Čabelických, již na počátku 17. století napsal Prokopův bratr Karel; za určitý zdroj informací lze považovat i kroniku rožmberského kronikáře Václava Březana, ve které je možné nalézt kusé zprávy o vztahu Petra Voka s Prokopem Čabelickým. Z korespondence nejvíce zaujmou Prokopovy dopisy adresované Petru Vokovi z Rožmberka. Prokopa pojilo s Petrem Vokem nejen přátelství, ale především finanční záležitosti (Petr Vok byl Prokopovým dlužníkem). V roce 1590 dokonce Petr Vok přijel i se svou ženou do Týna na svatbu Prokopovy sestry Marie Magdaleny s Albrechtem Ojířem z Očedělic.

v rozvalinách vzpomínal zašlé slávy a po troskách mocného hradu probíhali se hoši, mezi nimiž byl i můj pradědeček, jak vyprávěl starý týnský pamětník L. „Když můj prapradědeček už jako vyučený tesař měl volnou chvíli, nejraději vysedával na zbytku hraděb a přemýšlel o bývalých držitelích panského hradu. Podle pověsti blížil se poslední rok prokletí Jana Čabelického, kdy k půlnoci za svitu bledého měsíce zjevil se duch Čabelického tesařskému mistru přímo na hradbách starého hradu. Vážným krokem blížil se duch Čabelického v plné rytířské zbroji, ozdobený velkým zlatým křížem, s vlasy rozevlátými, s očima plnými prosebnosti, s rukama sepjatými, jako by prosil o pomoc. Mistr tesařský vyjeveně sledoval vážnost chvíle a na dotaz, čeho si duch přeje, nedostalo se mu odpovědi a duch posledního potomka rodu Čabelických zmizel. Objevení opakovalo se častěji nejen na hradbách, ale i doma. Jednou o půlnoci, kdy byli všichni doma přítomni, zhasla světla a ve dveřích objevil se duch hradního pána, ale z přítomných nikdo ho neviděl, toliko náš mistr. Duch zvykl si na skoro denní návštěvy. Až jedenkrát posunky ukazoval duch na stropní trám. Puzen zvědavostí mistr šel v místa mu ukazovaná, kde našel staré modlitby věkem úplně sešlé. Listoval v modlitbách a při střední části zazářilo světlo kříže tak mocně, že mohl modlitbu přečísti. Jen dočel, světlo kříže zhaslo. Při pochůzkách za řemeslem stávalo se často, že se domů z práce nevrátil. Při zjevení se měly oči ducha tak bolestný výraz, že mistr s sebou brával i do práce modlitbu, aby duchu mohl modlitbičku přečísti. Rok trvaly návštěvy ducha Čabelických, než vypršela lhůta stoletého prokletí. Poslední dny promluvil duch k mistru, děkuje mu za vysvobození s přáním a žehnáním štěstí do sedmého kolena. Když mistr žádal na památku aspoň zlatý kříž, zazářil kříž tak mocně, že mistr hned prosbu svou odvolal. Tu přistoupil poslední z rodu Čabelických k modlitební knížce a položil ruku na otevřenou knihu. Celá ruka jako by vpálena otiskla se na stránku ve věčnou upomínku...“ (Bedřich Karásek, Vltavotýnské pověsti, Blatná 1945, s. 11-13.).

„*Samotný sňatek byl jistě plodem přátelství mezi Petrem a Prokopem, neboť ženich byl úředníkem rožmberského dominia – hejtman na Choustníku a Želči. Tedy typický příklad vztahů mezi nižším šlechticem a jeho výše postaveným „ochráncem“.*“⁵⁰ Když roku 1600 Prokop zemřel, zanechal po sobě syna Ferdinanda a dceru Kryzeldu. Ferdinand se oženil s Bohunkou Novohradskou z Kolowrat a o Týn přišel (Týn byl navrácen královské komoře). Jeho sídlem se poté staly Vranovice, „*kdež od mlaticů cepy umlácen.*“⁵¹ O jeho potomcích není nic známo. Další syn Jana III. Čabelického, Albrecht, měl se svou ženou Evou Bechyňovou z Lažan dceru Kateřinu a čtyři syny (Jana, Alše, Prokopa a Adama), což představuje jedinou známou informaci o něm. Karel, poslední ze synů Jana III. Čabelického, získal od otce Žimuntice a Bukovsko, ke kterým později přikoupil ještě Kurakov. Karel se dvakrát oženil; poprvé s Evou z Janovic a podruhé s Annou z Mitrovic. Z obou manželství měl Karel čtyři dcery (Eufemii, Annu Zuzanu, Evu Kateřinu a Barboru) a devět synů (Jiřího, Václava, Šebestiána, Adama, Vratislava, Jana, Kryštofa, Albrechta a Karla Bohuchvala). Karel Čabelický je autorem rodové kroniky rodu Čabelických ze Soutic (kronika obsahuje jak události, které se staly za Karlova života, tak i opisy starých rodových listin a privilegií). Jednou z opsaných listin je závěť Karlovy manželky Anny Čabelické (†1622). Ze závěti je patrné, jak žila žena tehdejší doby nebo co patřilo k jejím potřebám či zájmům. Anna ve své závěti podělila rovným dílem všechny děti (i ty z Karlova prvního manželství), neopomněla však ani své služebnice, děvečky a kuchařku. Všem odkázala mnoho drahocenných věcí, které jsou zajímavým pramenem a popisem vybavení šlechtické domácnosti. „*V seznamu jsou: zlaté řetězy s perlami, korunky perlové, vykládaný pozlacený pás, prsten s pěti diamanty, pozlacené konvičky, španělské zlaté řetízky, stříbrné koněvky a koflíčky, aksamitové sukně, krajkové a kožešínové pláštiky, několik loktů různých látek, truhlička s vyšíváním a, ... vším což v ní jest ..*“, *peřiny a polštáře, prachové podušky, povlečení ,... ani nesepraný ..*“ vyšívaná prostěradla, *cíchy z fialového hedvábí, krajková prostěradla, ručníky, ubrusy, cínové nádobí, svícny a další a další drobné předměty.*“⁵² Karlovi synové

⁵⁰ http://www.old.tnv.cz/user_data/zabavny_pruvodce/clanek_007.htm, vyhledáno 10. 11. 2012 (Martina Krausová, *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*, Týn nad Vltavou 1999).

⁵¹ <http://leccos.com/index.php/clanky/cabelicti-soutic>, vyhledáno 10. 11. 2012 (Ottův slovník naučný).

⁵² http://www.old.tnv.cz/user_data/zabavny_pruvodce/clanek_024.htm, vyhledáno 10. 11. 2012 (Martina Krausová, *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*, Týn nad Vltavou 1999).

Václav a Vratislav byli roku 1626 pro svou věrnost povýšeni do stavu panského. Václavova žena se jmenovala Johanna, rozená Voračická z Paběnic. Právě o Johanně se píše v kronice rodu Čabelických jako o manželce posledního žimutického pána. Pokračovatelem rodu Čabelických se stal Šebestián, který si vzal za manželku Kateřinu z Mitrovic a měli spolu tři syny (Václava Karla, Jana Františka a Štěpána Františka) a dceru (Saloménu). Václav Karel býval radou dvorních a komorních soudů a radou komory české, hejtmanem vltavského kraje a později Nového města pražského. Roku 1682 byl povýšen do hraběcího stavu.

Z výše uvedeného vyplývá, že od dob Jana I. Čabelického žil rod převážně z dřívějších úspěchů a nikdo po Janu I. už se do většího povědomí nedostal. Postupem času kdysi slavný rod chudl a v 18. století se zcela vytratil z povědomí české šlechty.

4. Vltavotýnský poklad

Odedávna se za poklad považují uchované cennosti jako drahé kovy, mince, vzácné předměty, listiny a podobně, které se naleznou zakopané nebo zazděné, jelikož v době ohrožení byly ukrývány v domech či v zemi.

Vltavotýnský poklad [2], skládající se ze dvou zlacených pásů, dvou zlacených kalichů a čtyř mincí⁵³, z nichž tři jsou stočené do ruličky, byl objeven 19. února 1970 při rekonstrukci domu U Modré hvězdy na náměstí v Týně nad Vltavou pomocným dělníkem Okresního stavebního podniku. Podle nálezových okolností byl uložen v dnes již rozpadlém plátěném sáčku pod podlahou v prvním poschodí. Původ pokladu zůstává bohužel neobjasněný. Existuje o něm však několik teorií. První z teorií⁵⁴ předpokládá, že část depotu by mohla být totožná s pásy a kalichy, které v roce 1512 získal majitel týnského hradu Jan II. Čabelický od jakéhosi dlužníka Štefla z Budějovic, který mu je zastavil, ale zřejmě nikdy nevyplatil. Mince by se tak k pokladu dostaly až později, jelikož pocházejí z konce 16. a počátku 17. století. Druhá teorie tvrdí, že poklad patřil Anně Čabelické, která ve své závěti odkazovala svým dětem a služebným různé cennosti, mezi něž patřily i pozlacené pásy a další předměty⁵⁵. U těchto dvou možných teorií o původu pokladu zůstává však otázkou, jak se předměty dostaly do domu U Modré hvězdy, který Čabelickým nikdy nepatřil. Je však možné, že cenné předměty získal někdo z jejich služebnictva a ten je poté přenesl do měšťanského domu. Poslední teorie praví, že poklad patřil movitému měšťanovi obývajícím dům U Modré hvězdy, který si ho zde ukryl před blížící se třicetiletou válkou. Bohužel jméno měšťana neznáme, jelikož se nedochovaly záznamy o majitelích tohoto domu před rokem 1636. Z toho vyplývá, že původ pokladu stále zůstává obestřen velkým tajemstvím.

V současné době je vltavotýnský poklad uložen v trezoru Československé obchodní banky na pobočce v Českých Budějovicích a bývá vystavován při slavnostních příležitostech v Městském muzeu v Týně nad Vltavou. Poklad byl také zapůjčen k několika významným výstavám v České republice i v zahraničí.

⁵³ Údajně bylo nalezeno více předmětů (hlavně mincí), což však dnes nelze doložit.

⁵⁴ Tuto teorii zmiňuje vltavotýnský historik Josef Sakař ve své knize *Dějiny města Týna nad Vltavou*.

⁵⁵ Viz. s. 32 této práce.

K nejrozsáhlejšími expozicím patřily výstavy Rudolf II. a Praha (1997) a Rožmberkové, rod českých velmožů a jeho cesta dějinami (2011).

4.1. Dům U Modré hvězdy

Renesanční dům čp. 252, zvaný kvůli svému domovnímu znamení⁵⁶ U Modré hvězdy [3], je dvoupodlažní nárožní stavba s kruhovou vížkou stojící na rohu vltavotýnského náměstí Míru a ulice Horní Brašov, která byla barokně upravena a poté ve 20. století přestavěna. Celý objekt je v současné době památkově chráněn, jelikož jeho hodnota spočívá nejen v jeho historických konstrukcích, ale i ve výzdobě interiérů. Dům je původně středověká stavba s klenutými sklepy, jež tvořily nejspíše součást týnských podzemních chodeb. V přízemí a v suterénu se nachází dodatečně vložené hřebínkové a valené výsečové klenby. Nejpozoruhodnější část domu představuje však válcový rizalit s obnovenou vížkou a kuželovou střechou, který tvoří dominantní prvek vltavotýnského náměstí.

Je jisté, že dům U Modré hvězdy stál již v době před ničivým požárem Týna v roce 1564 a že po požáru se upravovala jeho fasáda. První písemná zmínka pochází až z roku 1636, kdy se jeho vlastníkem stal arcibiskupský hejtman Václav Vltavský, který v Týně vlastnil několik domů a polí. V roce 1677 se majetek Václava Vltavského rozdělil mezi řezníka Karla Poněšického a primátora města Kašpara Kamperleho, který se stal novým majitelem domu U Modré hvězdy. V té době měl dům v přízemí světnici a dva krámy, dále dva sklepy, v patře tři pokoje a tři komory. K domu náležela také stáj, která stačila pro deset koní a stejný počet krav. Roku 1699 však primátor Kamperl zemřel a ještě téhož roku koupila dům rodina Vincence Gottfrieda Zieglera, hejtmana týnské solnice. Když hejtman roku 1707 zemřel, vlastnila dům vdova Kateřina Zieglerová a po ní syn František Ziegler. Ten ale 28. listopadu 1726 dům prodal místnímu perníkáři Jiřímu Tytzovi. Dům pak držel perníkářův syn Antonín, poté Antonínův syn František s manželkou Marianou, dcerou primátora Václava Dubského. Roku 1779 je zde již zaznamenán Václav Dubský, vnuk primátora. V roce 1791 si Václav Dubský vyjednal s mydlářem a nezkušeným magistrátním purkmistrem Janem Říčanským směnu domu čp. 252 za dům čp. 84. Jan Říčanský zemřel roku 1805

⁵⁶ Domovní znamení má podobu modré sedmicípé hvězdy.

a vdova Anna Říčanská, „*dědička podle smlouvy svatební s odkazem 15. 490 zl. 30 kr. vzala si r. 1806 druhého manžela, Jana Happla, mladého mydlářského tovaryše 22 letého.*“⁵⁷ Roku 1810 darovala Anna Haplová – Říčanská „z lásky“ svému manželovi dům čp. 252 U Modré hvězdy a v oboře u Malomlýnce chalupu čp. 10 i se spálenišťem čp. 11 s mydlářským verkštatem v celkové hodnotě 12 500 zlatých. Anna Haplová – Říčanská zemřela roku 1839. Jan Happl se roku 1840 podruhé oženil s vdovou po magistrátním úředníkovi Pivničkovi a dcerou emeritního purkmistra Matese Broma, Marií. Po smrti Jana Happla a jeho ženy vlastnila zděděný „happlovský“ statek dcera Marie Haplové z prvního manželství Marie Pivničková, která se provdala za obchodníka Františka Culku. Když roku 1909 zemřela, stala se vlastníkem majetku její dcera Marie Culková, vdaná za týnského rodáka a vrchního inspektora státních drah Aloise Maláska. Avšak ještě téhož roku, 1909, Marie dům prodala knihkupci a nakladateli Janu Kučerovi, který zemřel roku 1936. Díky němu se dochovalo mnoho starých záběrů města a jeho okolí. V současné době jsou vlastníky domu Kamila a Kamil Krejčovi.

V letech 1970 až 1971 prodělal dům U Modré hvězdy rekonstrukci a došlo i k obnovení jehlancovité střechy na nárožním válcovém rizalitu. Dům tak získal zpátky svoji původní podobu z doby po požáru z roku 1796. Při této příležitosti byl nalezen vzácný poklad, který se stal součástí sbírek městského muzea.

4.2. Pasířství a pásy

Součástí vltavotýnského pokladu jsou dva zlacené ženské pásy. Dříve, než se však začnu věnovat těmto předmětům, zmíním historii pasířského řemesla a pásů samotných.

4.2.1. Pasířství

Úplné počátky pasířství lze vztáhnout až do doby bronzové, kdy se kovové výrobky (spony, přezky, kování) staly součástí oděvu. Mezi podobné výrobky patřily

⁵⁷ Josef Sakař, *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí (IV. díl)*, Týn nad Vltavou 1937, s. 136-137.

i nákončí a uzdění z výstroje koně. Avšak počátky „pravého“ pasířského řemesla v Evropě sahají až do 13. století, do doby rytířské slávy. V té době byla potřeba vyrábět pro boje a rytířské turnaje speciální reprezentativní a ochranný oděv, s čímž souvisela i výroba pásů, na kterých visel meč. Z kovářského řemesla se tak vydělily skupiny řemeslníků, které si začaly vytvářet vlastní specializace. Těmito novými řemeslníky se stali brníři⁵⁸, platněři⁵⁹, helměři⁶⁰, mečíři⁶¹, štítaři⁶², ostrožníci⁶³ a také pasíři.

Pasíři začali zhotovovat pásy a nejrozmanitější okrašlovací prvky tepané, lité, lisované či ražené z mědi, mosazi, cínu, stříbra a zlata. Kovové ozdoby poté našivali nebo nýtovali na kůži, brokát, samet, aksamit a další látky. Nejprve byly pásy určeny především pro rytíře, neboť pás, na kterém visel meč, byl rytířským znamením, postupem času ale začali pasíři vyrábět pásy pro všechny stavy a pohlaví. Ve středověku představovalo pasířství velmi kvetoucí řemeslo, jelikož pás tvořil důležitou součást oděvu. V té době se pasíři nazývali také cingulatores, gonatores, Gürtler apod.⁶⁴ Když se později začaly vyrábět pásy celokovové, zhotovované spojováním jednotlivých článků, a tím i zdobenější, přebírali některé pasířské práce také zlatníci. „*Zvláštní řemeslo pasířské již šetřilo toho, aby i nejlacinější pás byl sličný a oku vděčný. O nádhernější pásy dbávali zlatníci, dělajíce pásy řetězové i z kovových destiček skladité.*“⁶⁵ Pasíři se však nezabývali pouze výrobou pásů, ale i výrobou nejrůznějších specializovaných předmětů, jako například kování knih, ozdoby dveří, oken a nábytku, dále předměty církevní povahy (kadidelnice nebo lampy) a výrobky pro výbavu domácnosti (dózy, nože, lžice). Vyráběli však i na provedení náročné kusy

⁵⁸ Brníři vytvářeli drátěné brnění nebo pancíře.

⁵⁹ Platněři vyráběli krycí pláty.

⁶⁰ Helměři vytepávali přilby a železné klobouky.

⁶¹ Mečíři se specializovali na výrobu chladných zbraní (meče, kopí, ...).

⁶² Štítaři vyráběli rovné štíty, ale od 14. století byli zčásti nahrazeni pukléři, kteří vytvářeli štíty vypuklé.

⁶³ Ostrožníci vyráběli jezdecké ostruhy.

⁶⁴ Tato označení pocházejí z cizojazyčných pojmenování pro pásy.

⁶⁵ Zikmund Winter, *Dějiny kroje v zemích českých od počátku století 15. až po dobu Bělohorské bitvy*, Praha 1893, s. 173.

reprezentativního nádobí nebo různé ozdoby (řetězy na krk apod.). Postupem času se z pasířského řemesla začala vyčleňovat specializovaná odvětví, například náprstkáři⁶⁶ nebo knoflíkáři⁶⁷.

Každý pasíř si většinou sám navrhoval předměty, které pak vyráběl, a obvykle je i sám zdobil. „*Mnoho výrobků bylo považováno za luxusní předměty, z nichž část byla určena pouze specifické klientele.*“⁶⁸ Z tohoto důvodu je v historických pramenech většinou pasířské řemeslo uváděno jen ve větších městech.

Pasíř musel zvládat ve své dílně různorodé činnosti, mezi něž patřilo jak tepání a odlévání, tak i lisování apod. Spojování vyrobených částí pásů se provádělo pomocí drážek, nýtů, obrub nebo pájením. Velmi důležitou činností představovala úprava povrchu pásu, kterou charakterizovalo pozlacování, postříbřování nebo také leštění, kterým mohl výrobek získat jinou barvu, než měla použitá surovina. „*Písemné zprávy dokládají, že při dělbě zajišťovaly právě takovou činnost ženy, např. mistrova manželka či dcera, zatímco hrubší práce s kladivem a kleštěmi příslušely jen tovaryšům.*“⁶⁹ Mezi další techniky, jimiž se pásy zdobily, patřilo ciselování, rytí a ražení. Tato razidla si pasíř většinou vyráběl sám podle vlastních návrhů.

Stejně jako ostatní řemesla, tak i řemeslo pasířské patřilo do cechu, který sdílelo společně s měšečníky a tobolečníky. Od roku 1800 bylo však pasířství už samostatným řemeslem, které se učí dodnes. Avšak současné pasířství již nevyrábí pouze pásy, ale řídí se potřebami současného trhu. Převzalo také mnoho ze zaniklých řemesel, takže dnešní pasíř musí zčásti ovládat i řemeslo zámečníka, soustružníka, brusiče a leštiče, cizeléra, patinéra a kovotepce.

Pasířství má velmi blízký vztah nejen se zlatnictvím a stříbrnictvím, ale také s kovářstvím. Dnes je toto řemeslo považováno za obor příbuzný uměleckému kovářství, a řadí se tak mezi umělecká řemesla.

⁶⁶ Náprstkáři vyráběli náprstky.

⁶⁷ Knoflíkáři vyráběli kovové knoflíky nebo odznaky.

⁶⁸ Viz. Krajíc a kol. (pozn. 8), s. 204.

⁶⁹ Tamtéž, s. 205.

4.2.2. Pásky

„Pás, pásek, opasek (lat. cingulum, angl. belt, franc. ceinture, něm. Band, Gurt) – nejčastěji funkční, plochý kožený řemen nebo textilní pás s kovovou sponou nebo přezkou, sloužící jako doplněk oděvu od pravěku dodnes, používaný k přepásání šatu nebo k zavěšení zbraně, klíčenky, tašky, váčku na peníze apod. Plocha pásu bývá zdobena aplikami z kovu. Pás může být také kovový z plochých článků spojovaných panty či očky nebo splétaný z drátků s výzdobou z filigránu.“⁷⁰

Potřeba nosit pásky se objevila společně s počátky odívání. Avšak až se vznikem pasířského řemesla, ve 13. století, začaly být pásky zdobenější a svého nositele krásily. Nejčastější kov, z něhož se pásky vyráběly, představovalo stříbro, které se však někdy pro větší okázalost pozlacovalo.

Rozlišovat můžeme mužské a ženské pásky, které se od sebe v počátcích příliš nelišily, ale postupem času se ženské pásky stávaly zdobenějšími a nákladnějšími⁷¹. Muži nosili na pásu většinou kabelu, peníze nebo zbraň, zatímco ženy si přivěšovaly k pásu tašvici (kabelu), nůžky a často i růženec. Některé pásky byly určeny na běžné denní nošení, zatímco jiné se používaly pro slavnostní příležitosti (bohoslužba, svatba, pohřeb apod.). Tomu odpovídalo provedení a cena. Základ mužského pásu tvořil kožený řemen, tkanice nebo stuha z aksamitu či hedvábí, na který se připevňovaly kovové ozdoby a přívěsky. Ženské pásky měly základ obdobný, ale zdobení bylo často výraznější. Velmi oblíbeným ženským přívěskem se stalo tzv. bizamové jablíčko⁷². Nošení pásů

⁷⁰ Viz. Stehlíková (pozn. 7), s. 360-361.

⁷¹ O tom, jak vypadaly mužské a hlavně ženské pásky nám mnohé vypovídají jak dochované hmotné exempláře, tak i dobové písemné a ikonografické prameny.

⁷² Bizamové jablíčko (bizamová kulička, pomandr) je předmět, který se do Evropy dostal ve 12. století z arabského světa a sloužil k osobní hygieně. Hygienická úroveň arabského světa byla totiž na mnohem vyspělejší úrovni než hygiena středověké Evropy. Bizamové jablíčko se do Evropy nejprve dostávalo jako importovaný obchodní artikl nebo dokonce jako forma velice vítaného luxusního daru. Tvarovou rozmanitost jablíček a pestrost v jejich zavěšování dokládají především ikonografické prameny z panovnického, církevního a šlechtického prostředí. Prameny ale ukazují, že bizamové jablíčko tvořila také součást výbav bohatých měšťanů. Bizamové jablíčko se skládalo ze dvou základních částí, kterými bylo jablíčko samotné (schránka) a vonné esence, jež se vkládaly dovnitř. Kovová schránka se nejčastěji zhotovovala ze zlata, stříbra nebo zlaceného stříbra a poté se různě zdobila. Ve schránce byly vytvořeny otvory, kterými mohly vonné esence (většinou bizam, pomandr, ambra, cibet, oldano nebo mošus)

představovalo velice módní záležitost. Provedení a finanční hodnota pásů často způsobily, že se takovéto pásy stávaly i součástí dědictví. V husitské době se dokonce objevily snahy o omezení přepychu v podobě nákladných pásů. „*V právech městských, v době husitské psaných, čteme, že nemá měšťtín mít dražšího pásu stříbrného než ode dvou hřiven, a žena jeho o jedné hřivně; ale v inventářích má každá stříbrný pás, některá i se zvonci a těžší i dražší, nežli chce zákon.*“⁷³

Nejprostší pásy se vyráběly z cínu, mosazi a mědi. Jelikož drahé stříbro si mnoho obyčejných lidí nemohlo dovolit, volili levnější materiály. Avšak jak v městských, tak i ve venkovských inventářích se jevila „paráda“ ženských pásů. „*Že urozené paní snažily se drahotou pásů svých převyšovati měšťanky, toť zajisté. Měla-li měšťanka na páse ženkle, želízka a jiné cety ze stříbra, mívaly šlechtičny na pásech ozdoby perlové, zlaté a z drahých kamení českých i cizích.*“⁷⁴ Kovové pásy se však stále ještě používaly hlavně pro slavnostnější účely. V ostatních případech nosili muži i ženy povětšinou pásy kožené nebo látkové. Látkový pás byl často prošit (štěpován) hedvábím nebo atlasem, někdy i proložen perlami. Perlové pásy se užívaly ještě v 70. letech 16. století. Další typ pásů představovaly pásy řetězové, řetízkové a s kroužky. Ještě stále se používaly také pásy se zavěšenými bizamovými jablíčky, což je doloženo ještě v 90. letech 16. století. Obliba pásů byla opravdu veliká. „*Na předním*

pronikat ven a šířit kolem sebe libou vůni. Nejčastěji se tato jablíčka nosila zavěšená u pásů, ale výjimkou nebylo ani zavěšení na nákrčním řetězu, stužce nebo růženci. Umělecká provedení se od sebe lišila, a to i díky formujícímu se citu pro krásu a módnímu vkusu. „*Schránky představovaly dekorativní a reprezentativní symboly, které odrážely stupeň sociální a kulturní úrovně svého majitele a představovaly tak důležitý prostředek v symbolické komunikaci, jež probíhala při každodenním setkávání s okolím.*“ (Michal Preusz, *Osobní hygiena ve hmotných pramenech 14. – počátku 17. století. Příspěvek k poznání vztahu člověka k osobní čistotě, kráse a zdraví*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2008, s. 48.) Lze předpokládat, že bizamová jablíčka tvořila základní kosmetický prostředek, který díky vonným esencím šířil vůni, a zakrýval tak nelibé pachy vydávané lidským tělem. Ve větší míře se bizamová jablíčka používala také v době různých epidemií, protože se věřilo v jejich dezinfekční účinky, kdy vůně samotná (stejně jako vzduch nebo voda) mohla procházet do těla a vyhánět z něj škodlivé látky způsobující nemoci. S nastupujícím obdobím baroka se však bizamová jablíčka začala vytrácet z módy a nahrazovala se voňavkami (voňavky tvořily lahvičky naplněné vonící tekutinou).

⁷³ Viz. Winter (pozn. 65), s. 65.

⁷⁴ Tamtéž, s. 179.

*místě z drobných kusů kostýmních i v XVI. věku jsou při pohlaví ženském napořád pásy, jako bývalo druhdy.*⁷⁵ Pásy patřily však k oblíbeným oděvním doplňkům i v dalších stoletích, a v podstatě je tomu tak dodnes, i když už ne v tak okázalé podobě.

K vltavotýnskému pokladu náležejí dva zlacené dámské pásy, které se od sebe značně odlišují, a to i přes skutečnost, že vznik obou pravděpodobně spadá do 2. poloviny 16. století.

4.2.3. Pás 1

Jako Pás 1 je zde označen delší zlacený dámský pás se zavěšeným bizamovým jablíčkem [4], jehož pravděpodobná doba vzniku spadá na konec 16. století⁷⁶.

Pás je celokovový, stříbrný se silným zlacením a lze pomyslně rozdělit na tři části. První část se skládá z 6 silně zlacených obdélných reliéfních článků (6 x 2 cm), jež jsou spojeny 20 menšími stříbrnými články (2 x 1,5 cm), které mají uprostřed zlacenou kuličku. Druhou část tvoří 8 zlacených váziček propojených 54 stříbrnými oválnými očky. Délka zavěšeného řetězu je 84 cm. Za poslední, třetí, část lze považovat přivěšené bizamové jablíčko. Celková délka tohoto pásu činí 169,5 cm.

Všechny reliéfní články [5] jsou totožné a nesou na sobě vyobrazení lidské tváře (ženský maskaron) doplněné dekorativními prvky, vypadajícími jako květy. Vzhledem k tomu, že všechny tyto články jsou stejné, musel pasíř nebo zlatník (stříbrník), jenž tento pás vyráběl, používat formu, do které články odléval. Odlité články poté pouze pozlatil a povrchově upravil (cizeloval). První z těchto článků [6] má háček, kterým se pás zapínal. Háček se jednoduše zahákl za jedno z oček a zbytek pásu se nechal volně viset podél nohou (šatů nebo sukň).

Dvacet menších nepozlacených prolamovaných článků [7], které jsou vždy po čtyřech umístěny mezi články reliéfní a spojeny malými očky, má nepravidelný, ale až ornamentální, tvar, který je uprostřed pozlacen. Pozlacená část se vkládala do článku

⁷⁵ Viz. Winter (pozn. 65), s. 510.

⁷⁶ Tato datace je uvedena v katalogu výstavy: Eliška Fučíková a kol., *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha 1997, s. 449.

až dodatečně, což lze vidět při otočení pásu. I všechny tyto články, stejně jako ty předešlé, jsou totožné, a proto i na ně musel výrobce vlastnit formu (šablonu).

Spodní strana obou předešlých článků [8] je rovná a nepozlacená, jelikož pravděpodobně nebyl důvod, aby se zdobila i ta strana pásu, která nebude dáována na odív.

Zlacené vázičky [9], jež tvoří součást řetězové části pásu, vypadají opět totožně. Oproti ostatním částem pásu jsou ale více plastické. Po levé i pravé straně mají reliéfní vyobrazení hlavičky andílka (amorka) a jeho křídla.

Nejméně zdobnou část pásu představují stříbrná očka [10], jež neměla ozdobný charakter, ale sloužila v podstatě pouze k zavěšení bizamového jablíčka.

Naopak za nejzdobnější prvek tohoto pásu lze považovat právě bizamové jablíčko [11] zavěšené na konci pásu, které má v průměru přibližně 6 cm. Jablíčko je téměř celé pozlacené, nepozlacená zůstala pouze část spodní a horní části, které tvoří jakýsi čtyřlíst, na jehož konci je nahoře i dole očko [12]. K očku na horní straně je připojena řetězová část pásu, zatímco na spodní straně bylo k očku možné zavěsit další ozdoby nebo jiné předměty. Ovšem je také možné, že ono očko mohlo mít pouze ozdobnou funkci. Celý obvod jablíčka tvoří reliéf. Střídá se zde rostlinný motiv (nejspíše květ) [13] a motiv pobíjeného (probíjeného) ornamentu [14]. Právě tento pobíjený ornament (*beschlagwerk*)⁷⁷ umožňuje přibližně datovat bizamové jablíčko, a potažmo i pás, nejdříve do doby kolem roku 1580, kdy do českých zemí pronikla pozdní renesance a s ní také různé cizí (hlavně německé a holandské) vlivy, s nimiž k nám přišel i onen ornament. Spodní a horní část bizamového jablíčka lze od sebe oddělit, a to nejen pro potřeby doplňování vonných esencí, ale také kvůli jeho čištění. Část jablíčka, kde se obě půlky spojují, zdobí reliéfní vlnka.

Podobný pás můžeme vidět na portrétu arcivévodkyně Barbary z roku 1565 od italského malíře Francesca Terzia [15]. Tento pás se však skládá pouze z oček a drobných ozdob. Na konci pásu je zavěšeno bizamové jablíčko. Obdobný pás se objevil také v českém prostředí, a to na portrétu Evy z Rožmberka z 2. poloviny

⁷⁷ Název ornamentu postihuje i jeho charakter, který připomíná pobíjení silným a ozdobně vykrajovaným plechem. V ornamentu často nechybí ani plastické znázornění hlav hřebíků.

16. století od Mistra pánů z Rožmberka [16], který vypadá podobně jako pás z vltavotýnského pokladu, avšak na konci řetězu nevisí bizamové jablíčko, ale malý zvonek, jenž byl v té době také velice oblíbený.

4.2.4. Pás 2

Jako Pás 2 je označen kratší zlacený dámský pás osázený barevnými kameny, [17] datovaný do doby kolem roku 1600⁷⁸.

Pás se skládá z 23 zlacených obdélných článků (4,5 x 3 cm) a jeho celková délka činí 94 cm. Všechny články pásu jsou totožné a liší se pouze barvou vloženého kamenu.

Články [18] jsou, stejně jako u pásu předešlého, lité a mají osově symetrický ornamentální dekor tvaru kartuše. Jednotlivé články k sobě připojují vždy dvě stříbrná očka, která zdobí na vrchní části lité stříbrné kvítky. Motiv květiny se objevuje také na člancích samotných. Je zde tedy použit vícekrát. Samotné tělo článku [19] je však z obou stran hladké a reliéfní dekor je jakoby přidán až dodatečně.

Dříve panovala domněnka, že kameny zdobící tento pás patří mezi drahé kameny⁷⁹ (rubíny⁸⁰, smaragdy⁸¹ a křišťály⁸²). Zjistilo se však, že tyto kameny nejsou

⁷⁸ Viz. pozn. 76.

⁷⁹ Z kamenů byl nejvíce ceněn rubín. Ostatní kameny se hodnotily podle sytosti odstínu svých barev.

⁸⁰ Rubín je červený drahý kámen, který byl velice ceněným drahým kamenem již za dob Etrusků a antického Řecka. První doklady o jeho těžbě jsou již více než 2500 let staré. Rubín patří mezi nejdražší drahokamy, avšak jeho pravost není snadné určit. Stejně jako kameny zasazené do tohoto pásu, tak i největší kámen na Svatováclavské koruně, který byl po dlouhou dobu obdivován jako největší rubín na světě zasazený do šperku, se při podrobném průzkumu korunovačních klenotů v roce 1998, ukázal být falešným. (<http://www.zivedrahokamy.cz/Rubin.html>, vyhledáno 2. 4. 2013.)

⁸¹ Smaragd je zelený druh drahokamu, který se těžil v Egyptě již kolem roku 2000 let př. n. l., a doly ležící poblíž Rudého moře byly později známy jako doly královny Kleopatry. Smaragd se však těžil i na území Evropy, a to v údolí Habachtal v rakouských Alpách, kde bylo naleziště využíváno již v dobách Římské říše. Jako v podstatě všechny kameny, lze i smaragd zaměnit za kámen jiný, což se stalo u vltavotýnského pásu. (<http://www.zivedrahokamy.cz/Smaragd.html>, vyhledáno 2. 4. 2013.; Jan Royt – Jana Šedinová, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998, s. 67-72.)

pravé, a tedy pás obsahuje pouze jejich barevné náhražky. Na pásu lze nalézt 6 červených, 8 zelených a 9 čirých kamenů. Pokud by se však jednalo o pravé drahé kameny, byla by cena pásu jistě mnohem vyšší. Vzhledem k tomu, že některé kameny mají jiné odstíny barev než ostatní, mohly být již před uschováním pokladu vyměněny, například z důvodu jejich ztráty. Mohlo se však také již od počátku jednat o různé barevné kameny. Při zasazování kamenů nejen do pásů, ale i do šperků celkově, se kladl důraz jak na obrubu, tak na jejich schránku. Z toho vyplývá, že úpravě kamenů samotných se často nevěnovala taková pozornost. Kameny v té době měly většinou tvar tabulovce, který byl pro renesanci typický a vyskytuje se i u tohoto pásu. Fasetované tabulkovce jsou zde navíc podloženy barevnou fólií. Výbrus kamenů společně s dekorem nám v podstatě určuje dobu vzniku pásu, která spadá do doby kolem roku 1600 (pravděpodobně konec 16. století).

Spodní strana pásu [20] je hladká, bez zlacení a zdobení. Pravděpodobně proto, že tato strana neměla být vidět. Na spodní straně lze také najít znatelné místo vsazení kamenů do jednotlivých článků.

První a poslední článek tvoří zapínání pásu [21], které je však dnes bohužel rozbité (ulomené). Články se do sebe navzájem „zacvakly“, a pás tak držel zapnutý kolem pasu. Místo spojení obou článků nebylo v podstatě téměř vidět, jelikož články se k sobě těsně přimkly.

Podobný pás můžeme vidět na portrétu Bohunky z Rožmberka z 2. poloviny 16. století od neznámého mistra [22]. Její pás je také zapnutý pouze kolem pasu a zdobí jej drahé kameny.

⁸² Křišťál je bezbarvý, dostatečně čirý a průhledný křemen. Ve starověku a středověku byl křišťál považován za krystaly ledu, které silně zmrzly a již nemohly roztát. Tuto domněnku podporovala skutečnost, že většina křišťálu se v Evropě nalézala ve vysokých polohách Alp. V 17. století se však tato domněnka rozpadla, když byla objevena velká naleziště křišťálu v Brazílii. Samotný křišťál má však ve světě drahých kamenů poměrně malé uplatnění, neboť jeho optické vlastnosti nijak zvlášť nevyňikají ani při dobrém výbrusu. I v tomto pásu by pouze doplňoval ostatní kameny a především vynikající zlatnickou (pasířskou) práci. (<http://www.zivedrahokamy.cz/Kristal.html>, vyhledáno 2. 4. 2013.; Jan Royt – Jana Šedinová, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998, s. 52-55.)

4.3. Kalichy

„Kalich (lat. calix, angl. chalice, calyx, něm. Kelch) – křesťanská liturgická nádoba z drahého kovu, zpravidla stříbrná, uvnitř vyzlacená, někdy celá zlatá nebo z obecného pozlaceného kovu, zřídka řezaná z drahého kamene (onyx, jaspis, záhněda, křišťál aj.).“⁸³ Kalichy však nejsou pouze liturgické, ale mohou být i světské, o čemž svědčí různé dochované kalichy pocházející z panovnického, šlechtického nebo i měšťanského prostředí. Kalich bývá také někdy označován jako pohár, číše, calix, calithulus, calathiscus, pocillum, poculum, camella, phiala apod.

Původně byl kalich typ kratéru (objemné antické nádoby určené na míšení vína s vodou), ale ve středověku se stal křesťanskou liturgickou nádobou.

V průběhu staletí se kalich různě měnil, avšak jeho důležité části všechny změny přestály. Kalich se tedy skládá z nohy (patky), dřívku s ořechem (nodem) a z vlastního kalíšku, tvořeného kupou, který může být někdy uchycen v tzv. koši. V dřívějších dobách k liturgickému kalichu často patřila i paténa⁸⁴ a lžička, jež měla při liturgii zvláštní účel⁸⁵.

Kalichy lze rozdělit do 5 skupin, a to podle jejich velikosti a určení. Prvním typem jsou mešní malé kalichy (asi do 20-22 cm výšky), určené ke každodenní liturgii, a velké pontifikální kalichy (od 20 cm výšky), honosně zdobené a určené ke slavnostní (pontifikální) bohoslužbě. V rámci tohoto typu existuje i kalich dvouuchý, který má po stranách dvě svislá ucha. Středověká forma tohoto kalichu vychází z antické formy. V raném středověku se dokonce věřilo, že jde o autentický kalich Poslední večeře Páně. Sloužil především při vysvěcení (jako konsekrační kalich) nebo při přijímání. Druhý typ představují kalichy cestovní, vyrobené ze stříbra nebo z obecného kovu, často skládací a malých rozměrů (5-10 cm). Sloužily především na cestách ke konsekraci (posvěcení) nebo také k zaopatřování nemocných. Jako třetí typ lze označit pohřební kalichy, které se vkládaly do hrobů kněží, od raného středověku pak nejčastěji do sarkofágů biskupů a arcibiskupů. Tyto kalichy mohou být jak skutečnými kalichy, tak i pouhými

⁸³ Viz. Stehlíková (pozn. 7), s. 213.

⁸⁴ Paténa je kruhová plochá miska na hostie.

⁸⁵ Lžička se používala k přilítí vody do vína.

maketami. Utrakvistické kalichy tvoří čtvrtý typ. U českých utrakvistů se tyto kalichy někdy také nazývaly řepice, a to podle víčka s úchytkou⁸⁶. Jelikož při liturgii pod obojí přijímali víno z kalicha všichni věřící, měl někdy obsah 2 až 3 litry. Jediným dnes známým kalichem s řápkem je kalich z Kadaně, protože za protireformace byla většina takovýchto kalichů roztavena. Tento kalich se skládá z šestidílné nohy, nodu a vysoké kupy zakryté víčkem s pantem zabraňujícím rozliti vína. „Zvláštní charakteristikou této utrakvistické obdoby kalicha s fistulí (řapem) pro přijímání je tenká trubička vystupující z kupy a sloužící k přijímání věřících.“⁸⁷ K poslednímu, pátému, typu kalichů patří kalichy „exotických“ tvarů. Název kalichu je tak dán jeho tvarem, jiné tvary kupy existují jen výjimečně (například tulipánový tvar kupy nebo úzký kónický pohárek).

Kalichy mohly být jak hladké, tak i zdobené různým dekorem (ať již ornamentálním nebo například figurálním). Větší zdobnost se u kalichů začala častěji objevovat přibližně od 16. století, do té doby byly kalichy spíše střídmější.

Do vltavotýnského pokladu patří dva pozlacené kalichy, které se od sebe však značně odlišují.

4.3.1. Kalich 1

Jako Kalich 1 jsem zde označila zlacený stříbrný kalich [23], který je 16 cm vysoký a díky svému zvonovitému tvaru spadá do skupiny kalichů exotických tvarů.

Výška těla kalichu [24] činí 10 cm. Toto tělo je zdobeno cizelovaným pobíjeným ornamentem a doplněno symetrickým ornamentálním a květinovým dekorem. Kromě pobíjeného ornamentu se zde objevuje i ornament zavíjený (rollwerk)⁸⁸. Vzhledem k přítomnosti tzv. pobíjeného a zavíjeného ornamentu lze alespoň přibližně kalich datovat do doby po roce 1580, stejně jako Pás 1. V dekoru můžeme rozeznat i motivy malých květin, podobné těm na Pásu 2. Vnější část těla je stříbrná, pouze plošky se zdrsněným povrchem, které byly po dvojicích umístěny ze tří stran na těle kalichu, jsou

⁸⁶ Víčko s úchytkou = řepík, řapík.

⁸⁷ Kateřina Horníčková – Michal Šroněk (eds.), *Umění české reformace (1380-1620)*, Praha 2010, s. 241.

⁸⁸ Název ornamentu je příznačný, jelikož jeho okraje jsou jakoby nastřížené a stáčejí se.

zlacené. Horní okraj kalichu, a to jak na vnější, tak vnitřní straně, je silně zlacený. Vnitřek kalichu je opět stříbrný. Uvnitř kalichu se nachází stále ještě čitelný dekor, který zdobí kalich z vnější strany. Tělo kalichu se směrem nahoru rozšiřuje a jeho horní průměr činí 8 cm. Dno těla kalichu není zdobené, ale hladké. Na spodní části lze číst pravděpodobně písmeno „M“ [25], které by mohlo být signaturou autora.

Dřík kalichu je nízký, štíhlý a silně zlacený a přímo na něj navazuje stupňovitý podstavec [26]. Podstavec je částečně stříbrný s dekorem a částečně zlacený s nízkým reliéfem. I zde se objevuje již známý motiv malých květin. Na podstavci se vyskytují také tři zlacené plošky, stejně jako na těle kalichu.

Bohužel nevíme, k jakému účelu se kalich používal. Můžeme se však domnívat, že tvořil součást bohaté měšťanské nebo šlechtické domácnosti.

Podobný kalich se zvonovitým tělem zdobeným zavíjeným ornamentem a ornamentálním dekorem se nachází v Bavorském národním muzeu (Bayerisches Nationalmuseum) v Mnichově, pochází však z města Augsburg z doby kolem roku 1550 [27]⁸⁹. Další velice podobný kalich, tentokrát s víčkem, představuje kalich z Uelsenu (Německo) [28]. Vznik dříku a podstavce kalichu spadá do 16. století, zatímco kupa vznikla nejspíše až v polovině 17. století. Tento kalich je stříbrný se zbytky zlacení a byl určen pro reformovanou církev.⁹⁰ Vzhledem k podobnosti tohoto kalichu s kalichem z vltavotýnského pokladu, je možné, že víčko mohl mít i vltavotýnský kalich, což by mohlo nasvědčovat tomu, že kalich nebyl světského, ale liturgického původu. Velice podobným je i stříbrný zlacený kalich z konce 16. století pocházející z Augsburgu, který kryje stejně jako kalich předchozí víčko [29]. Na rozdíl od dekorem pokrytého kalichu vltavotýnského zdobí tento kalich tři výrazné kartuše nesoucí vyobrazení lva, koně a jednorozce; na víčku stojí figurka římského bojovníka.⁹¹

⁸⁹ <http://download.bildindex.de/bilder/mi02319f08a.jpg>, vyhledáno 10. 4. 2013 (Deutsches Dokumentationszentrum für Kunstgeschichte-Bildarchiv Foto Marburg).

⁹⁰ <http://download.bildindex.de/bilder/mi09042c17a.jpg>, vyhledáno 10. 4. 2013 (Deutsches Dokumentationszentrum für Kunstgeschichte-Bildarchiv Foto Marburg).

⁹¹ Viz. pozn. 6, s. 360.

Podobný kalich [30] je zakreslen i v *Kresleném inventáři stříbra Polyxeny z Lobkovic*⁹². I tento kalich je vyroben z pozlaceného stříbra a, stejně jako předchozí kalich, vznikl na konci 16. století, tělo má ozdobené kartušemi zdobenými různými vyobrazeními, a víčko osazené figurkou bojovníka.^{93,94}

4.3.2 Kalich 2

Označení Kalich 2 nese stříbrný silně zlacený a 15 cm vysoký kalich [31].

Tělo kalichu zdobí drobné vrypy (vpichy) cizelovací jehlou (d'ubkováním) a k tomu i tři velice zajímavé medailonky umístěné v oválných rámečcích s náznakem stylizovaného kříže. Okraj kalichu je hladký. Spodní část je svedena do stylizovaného okvětního kalichu [32]. Podstavec s hladkým a d'ubkovaným mezikružím stoupá do dřívku s věncem a ořechem.

Výška těla činí 6 cm a jeho horní okraj měří přibližně 8 cm. Medailonky nesou vyobrazení odlišných lidských tváří – tvář muže [33], ženy [34] a dítěte [35]. Část kalichu kolem medailonku vypadá jako kombinace zavíjeného ornamentu s ornamentem pobíjeným. Pokud by se opravdu jednalo o dané ornamenty, ukazovalo by to opět na přibližnou dataci do doby kolem roku 1580. Oválné rámečky, v nichž jsou medailonky zasazeny, mají podobu stylizovaného kříže. Mohlo by se jednat o vyobrazení šlechtické nebo měšťanské rodiny, která si kalich nechala zhotovit a ozdobit svými portréty. Tomu by nasvědčovala i skutečnost, že všechny zobrazené osoby mají pod krkem uvázaný jakýsi „bryndák“. To by mohlo znamenat, že kalich byl buď používán jako nádoba, z níž se pilo, nebo, což je mnohem pravděpodobnější, mohl

⁹² Jedná se patrně o nejstarší dosud známý obrazový doklad tohoto druhu na našem území, který vznikl před polovinou 17. století. Výběr kreseb z tohoto inventáře zpracoval E. W. Braun ve své knize *Die Silberkammer eines Reichsfürsten : (das Lobkowitz'sche Inventar) : Werke deutscher Goldschmiedekunst der Spätgotik und Renaissance. Kreslený inventář stříbra Polyxeny z Lobkovic* se nabízí jako srovnávací materiál k vltavotýnskému pokladu, avšak kromě výše zmiňovaného kalichu se v něm bohužel nenachází jiné předměty podobné těm vltavotýnským.

⁹³ Viz. pozn. 6, s. 346.

⁹⁴ Edmund Wilhelm Braun, *Die Silberkammer eines Reichsfürsten: (das Lobkowitz'sche Inventar): Werke deutscher Goldschmiedekunst der Spätgotik und Renaissance*, Leipzig 1923, s. 13.

být pouhou dekorací v místnosti, kde se jedlo, nebo se přijímaly návštěvy. Tímto mohla zámožná rodina dávat najevo své bohatství a společenské postavení. Tento kalich mohl pravděpodobně patřit i do sady několika kalichů, což je však pouhá domněnka.

Zbytek těla kalichu je ozdoben drobnými vrypy (vpichy). Motiv d'ubkování se objevuje i na dříku a na podstavci. Na podstavci byl použit i květinový dekor [36]. Dřík je zdoben nodem (ořechem), který tvoří reliéfní pásy, jež vytváří pomyslný nerozvinutý květ. Prstenec umístěný pod nodem zdobí rostlinný motiv.

Stříbro je přiznáno pouze na spodní straně kalichu, která neměla být vidět. Horní okraj kalichu je dnes bohužel našťipnut.

Za podobný kalich by bylo možné označit českobratrský tepaný kalich [37], jenž vznikl mezi lety 1597 a 1620, dnes uložený v Moravské galerii v Brně. Podobnost lze vidět v d'ubkování, a to jak těla, tak podstavce. Miska (kupa) je zde zdobená jen drobnými vpichy, které odpovídají prostotě přikazované bratrským učením.⁹⁵ Další podobný kalich představuje slabě zlacený stříbrný kalich (pohárek) koželužských tovaryšů Nového Města pražského [38] pocházející pravděpodobně z konce 16. století. Podobnost s tímto kalichem spočívá v d'ubkování a velice podobně stylizovaném okvětním kalichu ve spodní části kupy.⁹⁶

4.4. Mince

K vltavotýnskému pokladu náležejí i čtyři mince [39], z nichž tři jsou srolované do ruliček. Rolování mincí nebylo v té době ničím neobvyklým a jeho důvodem bylo zavěšování těchto mincí na šňůry (stuhy, řetízky) kolem krku. Jednalo se o typ jakéhosi náhrdelníku, který nosily jak bohaté, tak i chudé ženy, často také muži. „*Velmi zhusta navlékány na tkanice stříbrné groše nebo zlaté groše čili dukáty s oušky. Nebylo-li ouška, probodli groš nebo naschvál ohnuli ho a tak schlípený navlékli na šňůru.*“⁹⁷ Někdy byly mince také „ofasovány“ (obroubeny) jiným kovem a háček se poté přidělal

⁹⁵ *Dějiny českého výtvarného umění. II. 1. Od počátku renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 152.

⁹⁶ Viz. Fučíková a kol. (pozn. 5), s. 378.

⁹⁷ Viz. Winter (pozn. 65), s. 539.

k obrubě. Počet mincí nebyl daný, takže tento druh náhrdelníku mohla tvořit mince jedna, ale i sto. Peníze zavěšené na šňůrách tvořily buď běžné větší mince, nebo mince staré, ale často se také objevovaly mince ražené k nějaké významné události, jako například korunovace nového krále. „Mezi penězi, které sobě paní a panny české na hrdla věšivaly, nejčastěji najdeš zlaté groše „uherské“, „nóbly“ a rýnské zlaté.“⁹⁸

Dosud se mince patřící do vltavotýnského pokladu považovaly za zlaté uherského dukáty krále Ladislava (dvě mince) a zlaté uherské dukáty krále Matyáše Uherského (dvě mince). Tento chybný údaj je uveden i v knize *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*⁹⁹ a na internetových stránkách města Týna nad Vltavou¹⁰⁰. Ve skutečnosti se však jedná o dva zlaté uherské dukáty krále Matyáše Korvína (1458-1490), jeden zlatý uherský dukát krále Vladislava II. Jagellonského (1490-1516) a jeden zlatý uherský dukát císaře Rudolfa II. Srolovanými mincemi jsou oba dukáty krále Matyáše a dukát císaře Rudolfa II.

4.4.1. Zlaté dukáty krále Matyáše Korvína

Do vltavotýnského pokladu patří dva zlaté dukáty uherského krále Matyáše Korvína (1458-1490). Obě tyto mince jsou stočené do válečku¹⁰¹ aversem (lícová strana mince) nahoru, z čehož vyplývá, že revers (rubová strana mince) je nám v podstatě skryt. Každá z těchto mincí se od sebe liší svojí lícovou stranou.

První mince [40] má na lícové straně opis MATHIAS.D.G.R.UNGARI¹⁰² a obraz Madony doplněné květy bodláků. Rubová strana nese vyobrazení korunovaného sv. Ladislava se svatozáří umístěné v perličkovém kruhu. V pravé ruce svírá světce

⁹⁸ Viz. Winter (pozn. 65), s. 184.

⁹⁹ Viz. Procházka – Sudová (pozn. 42), s. 59.

¹⁰⁰ http://www.old.tnv.cz/user_data/zabavny_pruvodce/clanek_025.htm, vyhledáno 19. 1. 2012 (Martina Krausová, *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*, Týn nad Vltavou 1999).

¹⁰¹ Mince se stáčely do válečků zatepla, aby byla mince pokud možno co nejméně poškozena.

¹⁰² MATHIAS.D.G.R.UNGARI = MATHIAS DEI GRATIA REX UNGARIE = Matyáš, z Boží milosti král uherský.

sekeru, v levé ríšské jablko. Hlava, sekera a obě nohy sahají až do opisového pruhu a dělí tak opis S.LADISL / AVS. REX¹⁰³. Tento typ dukátu se razil mezi lety 1482 a 1489 v uherské mincovně v Nagybanye (Neustadt; dnešní Rumunsko).

Druhá mince [41] má na aversu ten samý opis (MATHIAS.D.G.R.UNGARIE), ale místo Madony je zde zobrazen čtyřpolní královský znak. Emanuela Nohejlová-Prátová označuje tento dukát jako „dukát zikmundovského typu“¹⁰⁴. Revers nese v hladkém vnitřním kruhu vyobrazení korunovaného sv. Ladislava v plášti a se svatozáří nad hlavou. Stejně jako u předchozí mince drží světec v pravé ruce sekeru a v levé ruce ríšské jablko. Hlava, obě nohy a sekera zasahují do opisového pruhu a opis dělí. Nápis na reversu zní: .S.LADISL // AVS.REX¹⁰⁵.

4.4.2. Zlatý dukát krále Vladislava II. Jagellonského

Kromě dvou uherských ražeb krále Matyáše Korvína patří do vltavotýnského pokladu také jedna uherská ražba krále Vladislava II. Jagellonského (1490-1516), která představuje jedinou nesrolovanou mincí náležející k pokladu a byla pravděpodobně ražena v uherské mincovně v Kremnici (dnešní Slovensko).

Dukát krále Vladislava II. je dobře zachovaný a lze na něm najít čitelný nápis jak na aversu [42], tak na reversu [43]. Čitelné je i vyobrazení na obou stranách mince. Na lícové straně mince můžeme rozeznat opis WLADISLAV.D.G.R.UNGAR¹⁰⁶ a vyobrazení Madony sedící na trůnu. Madona zde drží v náručí malého Ježíška a její koruna zasahuje do opisového pruhu, který tak rozděluje.

¹⁰³ S.LADISL / AVS. REX = SANCTUS LADISLAVS REX = Svatý Ladislav, král.

¹⁰⁴ Emanuela Nohejlová-Prátová, *Košický poklad. Nález zlatých mincí 15. - 17. století v Košicích r. 1935*, Praha 1948, s. 44.

¹⁰⁵ .S.LADISL // AVS.REX = SANCTUS LADISLAVS REX = Sv. Ladislav, král.

¹⁰⁶ WLADISLAV. D.G.R. UNGAR = WLADISLAV DEI GRATIA REX UNGARIE = Vladislav, z Boží milosti král uherský.

Opis na rubové straně mince zní: S.LADISLAVS.REX¹⁰⁷ a je zde vyobrazen stojící sv. Ladislav se sekerou v pravé ruce a říšským jablkem v ruce levé. Postavu sv. Ladislava lze rozpoznat jak díky písmenu „S“¹⁰⁸ stojícímu před jménem „LADISLAVS“, tak dle svatozáře nad hlavou postavy. Sv. Ladislav je světcem, jehož lze vidět na mincích řady uherských panovníků až do počátku 17. století.

4.4.3. Zlatý dukát císaře Rudolfa II.

Poslední ze čtyř zlatých uherských ražeb náležejících k vltavotýnskému pokladu představuje do válečku stočený zlatý uherský dukát císaře Rudolfa II. (1576-1608) [44].

Jelikož se jedná o srolovanou minci, je viditelná pouze rubová strana mince, na níž lze nalézt čitelný opis S.LADISLAVS. / . REX.1589¹⁰⁹ a vyobrazení sv. Ladislava. Díky uvedení letopočtu v opisu mince víme, že tento dukát byl ražen roku 1589. Postava sv. Ladislava je znázorněna obdobně jako na předchozích mincích, avšak vzhledem k době více propracovaně.

Lícová strana dukátu obsahuje vyobrazení Madony s malým Ježíškem a opis se jménem vydavatele Rudolfa II. znějící: RVDOL.II.D.G.RO / I.S.AV.GE.HV.B.R.¹¹⁰ Vyobrazení Madony a stejný opis se vyskytuje na všech uherských dukátech císaře Rudolfa II., které byly ražené v uherské mincovně v Kremnici.

4.4.4. Mince v českých zemích

Měnové poměry v českých zemích se během staletí různě měnily, jelikož úzce souvisely s dobou své existence, politickou a hospodářskou situací. „*Charakter měny*

¹⁰⁷ S.LADISLAVS.REX = SANCTUS LADISLAVS REX = svatý Ladislav, král.

¹⁰⁸ Písmeno „S“ zde znamená sanctus (svatý).

¹⁰⁹ S.LADISLAVS. / . REX.1589 = SANCTUS LADISLAVS REX 1589 = Svatý Ladislav, král, 1589.

¹¹⁰ RVDOL.II.D.G.RO / I.S.AV.GE.HV.B.R. = RUDOLPHUS II. DEI GRATIA ROMANORUM IMPERATOR SEMPER AUGUSTUS GERMANIAE, HUNGARIAE, BOHEMIAE REX = Rudolf II., z Boží milosti císař římský, vždy vznešený král německý, uherský a český.

*i jakost, technická a výtvarná úroveň platidel vždy byly spolehlivým zrcadlem současné situace konkrétního státního zřízení.*¹¹¹ Pevná hodnotná měna obvykle doprovázela dobu klidu a prosperity. Naopak v dobách válek, které se pojily s hospodářským úpadkem, byla snaha řešit tíživou situaci tím, že se do oběhu uvádělo znehodnocené oběživo charakteristické pro inflaci (proces znehodnocování peněz projevující se poklesem jejich kupní síly). Stejně jako se měnila hodnota „peněz“, měnila se i obrazová náplň mincí. Ta se podřizovala uměleckým stylům, které v daném období panovaly. Důležitou roli hrála však také technická úroveň, jež byla vázána na úroveň technologie mincovnictví, která se stále vyvíjela.

První peníze ve formě zlatých a stříbrných mincí byly na našem území vyraženy již před přelomem letopočtu, a stalo se tak zásluhou keltského kmene Bójů, jenž mezi 5. a 1. stoletím př. n. l. obýval českou kotlinu. Keltové se kromě zemědělství zabývali především obchodem, který postupně začal vyžadovat hodnotnou a všeobecně uznávanou minci. Bójové měli k dispozici především zlato, jež získávali rýžováním, takže není divu, že prvními mincemi na našem území se staly zlaté keltské ražby nazývané statéry (160-10 př. n. l.). Vedle statérů byly raženy i jejich drobnější díly v hodnotě 1/3, 1/8 a 1/24, které na sobě nesly jednoduché obrazce neznámého významu. Celou tuto mincovní soustavu doplňovaly drobné stříbrné mince. Jelikož k jejich nálezům docházelo nejčastěji na stradonickém oppidu, označují se také jako tzv. drobné stříbrné mince stradonického typu. V česky a německy psané literatuře se v případě zlatých keltských mincí můžeme setkat s pojmenováním duhovky (něm. Regenbogenschüsselchen)¹¹². Těsně před přelomem letopočtu však keltský kmen Bójů opustil naše území a přesunul se do oblasti jižního Slovenska a maďarského Podunají. Tím u nás skončilo období keltského mincovnictví. Od konce 1. století př. n. l. tak nastala doba, kdy mincovnictví na našem území zažilo naprostý útlum. Neznamenalo to však, že by se zde mince nevyskytovaly. Germánské kmeny, které naše území obývaly, ražené mince používaly, jednalo se ale o mince cizí.

Počátky skutečného českého mincovnictví spadají do počátku 2. poloviny 10. století. Dosavadní bádání nasvědčuje tomu, že první přemyslovské stříbrné mince

¹¹¹ Viz. Petrůň – Radoměský (pozn. 9), s. 16.

¹¹² Pojmenování duhovky má původ v lidové pověře, že lze tyto mince nalézt na místě, kde se duha dotkla země.

(denáry) byly raženy již na počátku 60. let 10. století a podobaly se soudobým bavorským mincím. Mincovní právo tvořilo v té době, stejně jako v západní Evropě, součást práva tržního. Významná obchodní střediska se tak stala s největší pravděpodobností i prvními místy, kde vnikaly první mincovny. Nejstarší české mince přebíraly obrazovou výplň ze soudobých severských ražeb, a to především ze skandinávských stříbrných a později anglosaských mincí. Jelikož ražba mincí v této době nepřinášela přímý zisk, neexistovalo ani žádné mincovní právo panovníka nebo dalších vydavatelů. Ražená mince sloužila tedy převážně dálkovému obchodu.

Situace se však změnila v 11. století, kdy nastalo období úpadku českého státu, „*který způsobily rozbroje v panovnické rodině a posílení okolních států*“¹¹³. Došlo ke zhoršení kvality denárů, mince tak počaly obíhat převážně na území vlastního státu a panovník začal využívat ekonomických výhod z jejich vydávání. Z důvodů zisku postupně docházelo i ke znehodnocování mincí, a proto si česká knížata začala pečlivě hlídat mincovní právo jako zdroj velkých zisků.

Zásadní změnu prodělalo české mincovnictví ve 20. letech 13. století, kdy došlo k ukončení ražby nehodnotných dvoustranných denárů a jejich nahrazení jednostrannými mincemi po vzoru mincí míšeňských. Tyto mince si rychle získaly velkou oblibu, protože byly zhotovovány z vysoce jakostního stříbra a jejich tenkost bránila jejich znehodnocování. Pravděpodobně se tyto mince nazývaly, stejně jako mince předchozí, denáry. Označení brakteáty je až novodobé.

Další změnu přivedla mincovní reforma českého krále Václava II., která byla součástí hospodářských a legislativních změn zavedených vyhlášením nového horního zákona *Ius regale montanorum*. Došlo k zavedení nové mince, pražského groše, který se brzy stal pro svou kvalitu oblíbeným peněžním nominálem nejen u nás, ale i v sousedních a vzdálenějších zemích, kde jej také napodobovali.

Za vlády Jana Lucemburského došlo k velkému zadlužení státní pokladny a jedním z faktorů, jak této situaci pomoci, bylo snížení jakosti pražských grošů. Následovala ražba prvních zlatých českých vládních mincí, zvaných florény. Tyto mince měly však spíše jen propagační a prestižní charakter. Stejný význam měly

¹¹³ Jiří Vandas, *Mince a platidla*, Praha 1994, s. 77.

i dukáty českého krále Karla IV., jelikož zlatá měna byla ve střední Evropě zastoupena především uherskými dukáty.

Krátkou dobu po zahájení husitských válek se zřejmě ještě razily pražské groše. V téže době se však razily i tzv. flůtky, což byly měděné napodobeniny drobných jednostranných mincí vzniklé na počátku husitské doby nejspíše v Praze a v Táboře. V této době ale stále razila mince i kutnohorská mincovna, omezila se však na jednostranné stříbrné ražby, tzv. kruhové peníze se lvem a jejich poloviny (halěře).

Na konci 15. století nastal prudký vzestup těžby stříbra v oblasti Kutné Hory. Značné množství stříbra se tak stalo pomyslnou základnou pro velkou mincovní produkci pražských grošů za vlády Vladislava II. Jagellonského. V 15. století došlo také k objevení bohatých podkrušnohorských ložisek stříbra na panství hrabat Šliků. Tak se zahájila ražba mincí zvaných Joachymsguldengroschen – Jachymsthalery a vznikl tolar, který dal jméno mincovnímu systému.

Mincovní právo rodu Šliků ale netrvalo dlouho, jelikož jim ho hned po svém nástupu na trůn odebral nový král Ferdinand I. Habsburský. Ražba tolaru však zůstala a tolarý začaly razit všechny mincovny v habsburské říši. V roce 1561 byl zaveden zlatníkový systém, což znamenalo, že místo dosavadního tolaru začal být ražen zlatník, skládající se z 60 krejcarů. Zlatníky si však nezískaly velkou oblibu, a tak se v roce 1573 obnovila ražba tolarů. Současně došlo i k zavedení nové ražby, tzv. bílého tolaru, který byl 1/30 tolaru. Ke stávajícím mincím přidal Rudolf II. roku 1577 ještě tzv. malý groš, jenž měl hodnotu poloviny bílého groše. V průběhu vlády krále Matyáše se politická a hospodářská situace v zemi opět zhoršila, a to mělo za následek pokles jakosti drobných mincí, čímž naopak vzrostla hodnota dukátů a tolarů. Situace se nezlepšila ani za vlády Fridricha Falckého.

Po porážce stavovských vojsk na Bílé hoře se vlády ujal Ferdinand II. Válečné události však vyžadovaly stále více peněz, a proto mincovny produkovaly množství mincí stále o nižší hodnotě. Nastalo období tzv. kiprové (dlouhé) mince. Velkou ránu už tak poškozenému hospodářství zasadil císařův pronájem všech mincoven zvláštnímu spolku vysokých šlechticů a finančníků, tzv. konsorciu Jana de Witte. Pod jejich vedením produkovaly mincovny velice znehodnocené ražby, a tak netrvalo příliš dlouho, než roku 1623 musel císař vyhlásit státní úpadek. Mincovny posléze přešly pod správu císařských úředníků a začaly opět razit kvalitní mince (dukáty a tolarý).

Další výrazné změny nastaly až za vlády Leopolda I., kdy se zhoršila kvalita drobných mincí, a tím pádem stoupala hodnota dukátů a tolarů. Za vlády tohoto panovníka došlo k výrazné změně v oblasti technologie ražby, byly zavedeny válcovací ražební stroje.

Do mincovního systému výrazněji zasáhla až Marie Terezie, která v roce 1753 podepsala s Bavorskem dohodu o konvenční měně, kdy se základem stala tzv. kolínská stříbrná hřivna, ze které mělo být raženo 10 tolarů nebo 20 zlatníků. Od roku 1760 byly drobné mince raženy z mědi namísto ze stříbra. Jelikož nové mince neobsahovaly drahý kov, staly se tak prvními kreditními platidly. Kromě nových mincí přinesla Marie Terezie i tzv. bankocetle, první papírové peníze.

Kvůli stálému znehodnocování mincí nastal nakonec roku 1811 státní bankrot. Teprve vítězství nad Napoleonem umožnilo opětovný vzestup mincí a vydávání papírových platidel (bankovek). Pražská mincovna razila jen v omezeném množství a hlavními mincovnami se staly mincovny ve Vídni a Kremnici. Definitivní ukončení provozu pražské mincovny nastalo roku 1856. Roku 1857 zanikla díky zavedení spolkové měny měna vídeňská. Spolková měna však zanikla již roku 1867 a byla nahrazena rakouskou zlatníkovou měnou. Ani tato měna neměla příliš dlouhého trvání, jelikož od roku 1892 vstoupila v platnost měna korunová, jejíž název později převzalo také Československo a československá, následně česká, koruna.

Na území českých zemí se však nevyskytovaly pouze české mince, ale také mince pocházející z okolních zemí. Není tedy divu, že mince patřící do vltavotýnského pokladu jsou uherskými ražbami. Matyáš Korvín, Vladislav II. Jagellonský i Rudolf II. byli totiž nejen uherskými, ale i českými králi (s výjimkou Rudolfa II., který byl navíc králem chorvatským a císařem římským). Bylo tedy zcela běžné, že se mince těchto králů pohybovaly jak v uherském, tak v českém prostředí. Pohybu mincí napomáhal i obchod, díky kterému se mince rovněž dostávaly společně s obchodníky do jiných zemí, než ve kterých byly raženy.

5. Šperky

Vzhledem k tomu, že do vltavotýnského pokladu patří mimo jiné dva zlacené dámské pásy, které byly užívány jako osobní oděvní doplněk, šperk, pokusím se zde nastínit, jaké ostatní šperky se v dané době užívaly a zdobily svého nositele.

„Šperk (lat. clenodium, ornamentum, angl. jewel, něm. Schmuck) – osobní ozdobný předmět či klenot. Zpravidla se nosí na těle jako estetický objekt, oděvní či vlasový doplněk nebo ochranný amulet.“¹¹⁴

Používání šperků spadá již do velmi dávné historie, avšak teprve asi 2700 let př. n. l., když se lidé naučili opracovávat kovy, se stal šperk měřítkem bohatství. Ve středověku i novověku se šperky vyráběly z drahocenných materiálů, drahých kovů a drahých kamenů. To se však zhruba na konci 18. století změnilo, když se počaly šířit levnější materiály, a začaly se tak nosit například šperky litinové, mineralogické nebo dokonce bižuterní. Během 19. a 20. století přibývaly další materiály (zejména umělé hmoty), z nichž se vyráběly i levnější varianty šperků. V dřívějších dobách podléhaly šperky dobovým, společenským i estetickým konvencím, a vybíraly se tak šperky k různým příležitostem (šperky křestní, svatební, smuteční apod.). U moderních šperků jsou však pravidla mnohem uvolněnější.

K vývoji českého zlatnictví značně přispěla hojnost drahých kovů těžných na našem území. Zlato se získávalo rýžováním z říčního písku (zvláště na řece Otavě), později také dolováním (hlavně v Kníně, Jílovém nebo Kašperských Horách). Stříbro se těžilo ve velmi výnosných nalezištích v Kutné Hoře, Příbrami, Rudohoří u Jáchymova nebo i v okolí Jihlavy. *„U nás dochází k rozvoji uměleckých řemesel zaměřených na krásu a zdobivost s nástupem křesťanství.“¹¹⁵* Vyrábělo se bohoslužebné náčiní, razily se mince, ale stoupala také potřeba reprezentace (zvláště na panovnických dvorech). Nejprve se tyto reprezentativní předměty vyráběly v kláštrech a panovnických sídlech. Jejich výrobci však zatím nebyli závislí pouze na této práci. Reprezentační postavení panovníka, vyššího duchovenstva a společenského statusu vyžadovalo okázalé odznaky jako koruny, prsteny, řetězy apod. Toto zboží pak většinou

¹¹⁴ Viz. Stehlíková (pozn. 7), s. 492.

¹¹⁵ Karel Täubl, *Zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*, Praha 1989, s. 11.

vyráběli zlatníci nebo stříbrníci. Velký rozkvět zlatnického řemesla spadá do doby vlády Karla IV. (1346-1378), který byl příznivcem pražských zlatníků. Pravděpodobně nejvýznamnější zlatnickou památku té doby představuje Svatováclavská koruna, již nechal Karel IV. zhotovit roku 1346 v Praze. V období husitských válek zlatnické řemeslo upadalo, jelikož kvůli velice neklidné době došlo ke snížení poptávky po zlatnických výrobcích. Jeho opětovný rozkvět nastal až za vlády Jagellonců. V této době se velké oblibě těšila výroba prstenů, jež se nosily na všech prstech levé ruky a na třech prstech ruky pravé. Hojně se však vyrábělo i liturgické náčiní. Svého vrcholu však zlatnictví v Čechách dosáhlo až za vlády Rudolfa II. V té době si zlatníci a stříbrníci sami připravovali materiál, vyráběli „polotovary“ a ty potom i různě zdobili (povrchová úprava, rytí, cizelování, zasazení drahých kamenů, emailování), dokud nebyl skvostný šperk zcela hotov. Zlatníci tehdy vyráběli jak nejrozmanitější šperky a klenoty, tak i různé číše, poháry, kalichy nebo jídelní příbory. Třicetiletá válka však přispěla k dalšímu úpadku zlatnického řemesla. Jelikož většina peněz padla na válečná tažení, nezbývalo už mnoho financí na pořizování nákladných zlatnických prací a precizně provedených šperků. Oblibu si tehdy získaly nápadně velké šperky, jež se však cenily více podle hmotnosti a ceny kovu než podle provedení a jakosti drahých kamenů. V 17. a ani v následujícím 18. století se zlatnickému řemeslu příliš nedařilo. V 19. století ale zlatnictví opět nabylo zašlou slávu, a to hlavně díky výrobě šperků z českých granátů. Ačkoliv ve 20. století nebyla už obliba granátových šperků tak vysoká, zlatnictví nezačalo upadat, ale začaly vznikat jiné typy šperků, z nichž některé jsou aktuálními dodnes.

Šperky pocházející z doby na přelomu středověku a novověku můžeme dodnes považovat za jednu z vrcholných kapitol v dějinách šperků. Vyznačují se totiž vzájemným prolínáním šperku samotného s oděvem. Pro tyto šperky je charakteristická jejich dokonalá barevnost, kde důležitou roli hraje i technika emailu, která se používá v mnohých variantách. Tyto šperky mají silný jednotící účinek.

O špercích vznikaly také různé básně, průpovídky a rozličné texty. Níže jsou uvedeny části dvou z nich, které znějí takto: *„Pověste mi, drahá paní, co byste si za šperk přála, abyste se zradovala, až se z trhu vrátím domů? Chcete čepec, pás neb sponu, zlatohlav či prsten zlatý? Nechci hledět na dukáty, jen když způsobím vám*

radost.¹¹⁶ a „... Nahoru jde Magdaléna obléci své krásné šaty, prsteny vzít, náušnice, náramek si vzít zlatý. Dlouhý plášť ze zlatohlavu přes ramena přehazuje a šperk svůj z ryzího zlata na srdce si upevňuje. ...“¹¹⁷

Nejvýraznější osobní šperky, které mohly být i pevně přišité k oděvu, představovaly v této době kromě zdobených pásů také náhrdelníky, náramky, náušnice a prsteny.

5.1. Náhrdelníky

„Náhrdelník (lat. *torquis*, angl. *necklace*, něm. *Halsschmuck*)¹¹⁸ – šperk nošený na hrdle, resp. na krku a na ramenou.“¹¹⁹

Náhrdelníky patří k nejstarším formám šperku, který se rozšířil již v době kamenné. Tyto šperky byly buď kovové, nebo volně zavěšené na šňůře či na struně. Mohly být ovinuty kolem krku jako forma nákrčníku nebo se kolem krku mohly pouze zavěsit. Vyskytovaly se i víceřadé náhrdelníky z kamenů, perel nebo korálů navlečených na strunách. Takovéto náhrdelníky jsou známé již od starověku a vyskytovaly se v různých kulturách. Víceřadé náhrdelníky z řetízků se objevovaly často hlavně v lidovém šperkařství.

Ženy nosily na krku nejprve hedvábné nebo perlové tkanice, které byly všelijak vyšívány. Na nich měly často přivěšeny různé přívěsky (návěsky) a amulety (většinou srdíčka, jablíčka, křížky). Jako přívěsky se užívaly také tzv. agnusy (přívěsky ve tvaru beránka nebo Ježíška), ale i další různé drobné předměty, nezřídka i prsteny. Výjimkou nebylo ani zavěšování bizamových jablíček. Často se na šňůry navlékaly i srolované mince, stejně jako je tomu u vltavotýnského pokladu. Někdy byly mince také obroubeny jiným kovem a háček byl přidělán k obrubě, aby se mince samotná příliš neponičila. Počet mincí nebyl daný, takže mincí mohl být libovolný počet. Groše

¹¹⁶ Viz. Kybalová (pozn. 10), s. 204 (Jean de Galois, O váčku plném rozumu, *Smích staré Francie*).

¹¹⁷ Viz. Kybalová (pozn. 11), s. 44 (Kající Magdaléna, *Legenda katalánská*).

¹¹⁸ Staročeské označení pro náhrdelník bylo halže.

¹¹⁹ Viz. Stehlíková (pozn. 7), s. 324.

zavěšené na šňůrách tvořily buď běžné větší, nebo staré mince, ale často se také jednalo o groše ražené k nějaké významné události. Velké oblibě se začaly těšit i různé medaile a přívěsky s kamejí uprostřed doplněné drahými kameny.

V 2. polovině 16. století nosili příslušníci obou pohlaví tzv. hodinky na hrdlo. Na hodinovém plášti mohl zlatník předvést své umění. Tyto hodinky bývaly jak zlaté, tak i stříbrné, ale i bronzové nebo železné. V 17. století dokázali zlatníci vyrobit hodinky tak malé, že je bylo možné zasadit do prstenu místo drahého kamenu.

5.2. Náramky

„Náramek (řec. brachiolos, lat. armilla, brachiale, dextrale, angl. bracelet, bangle, franc. bracelet, něm. Armband) – od pravěku jeden z nejběžnějších šperků, zdobící zápěstí nebo předloktí, méně často horní část paže pod ramenem.“¹²⁰

Odedávna patřil náramek k oblíbeným ozdobám žen i mužů. Od 12. století se však stal především ženským šperkem, který přetrval do dnešních dob.

Náramky se rozlišují na tři základní typy, které se dále člení na různé podtypy a kombinace. Prvním typem je drát s kruhovým nebo zploštělým průřezem, jenž může mít podobu obyčejného kruhu nebo kruhu neúplného s rozšířenými konci. Druhý typ představuje náramek článkovaný, kdy mohou být články spojeny pevným rámem nebo pohyblivými očky či řetízky. Článek může být i pouze jeden, například u náramkových hodinek. Třetí typ tvoří široký pásek, který je buď plochý, nebo vypouklý. Tento náramek může být bezešvý (tvar podobný obruči) anebo ve formě tzv. nekonečného řetězu.

V době na přelomu středověku a novověku byl náramek často součástí jakési soupravy šperků, která se skládala z náramku, náhrdelníku a zdobeného pásu a doplňovala honosné róby, převážně vyšších společenských vrstev. Takovou „soupravu“ můžeme vidět jak na portrétu Evy z Rožmberka, tak na portrétu její sestry, Bohunky z Rožmberka¹²¹.

¹²⁰ Viz. Stehlíková (pozn. 7), s. 325.

¹²¹ Obr. 16 a obr. 22.

5.3. Náušnice

„*Náušnice (lat. inauris, též pl. aurium insigne, angl. earring, franc. oreille, něm. Ohrringe) – ozdoba ucha, nejčastěji na jeho lalůčku, ale i na chrupavčité části boltce.*“¹²²

Náušnice se připevňují buď pérkem (sklapkou), nebo vyžadují propíchnutí ušního boltce. Pokud je šperk připevněn kolem ucha, nejedná se již o náušnici, ale o záušnici.

Jako šperk se náušnice užívaly již od pravěku (nejpozději od starší doby bronzové). Starší tvary náušnic byly tvořeny drátem svinutým do kruhu, spirály, lodkovitého tvaru apod. Avšak už v době antiky a nejpozději ve šperkařství Byzance a raném středověku existovaly všechny základní typy náušnic. Byzantské a řecké šperkařství přineslo plastické typy bubínkových, košíčkových a lunetových náušnic, které se někdy doplňovaly klasovým nebo hrozníčkovým přívěskem. Ve stejné době se vyvíjely i jednodušší náušnice, které tvořil drát ve tvaru kruhu nebo kruhové úseče, dnes nazývané kreole.

Nejčastěji se nosí jedna náušnice v každém uchu, avšak v současné době se stále častěji objevuje pod vlivem mimoevropského etnického šperku větší počet náušnic v jednom uchu.

Kromě estetické funkce zlepšovala náušnice i prostorovou orientaci (pokud bylo ucho propíchnuto v místě příslušného akupunkturního bodu), a proto, když náušnice přestaly být běžným mužským šperkem, udržel se tento šperk „*pouze u pirátů a námořníků*“¹²³. Dnes představují náušnice důležitý módní doplněk každé ženy.

5.4. Prsteny

„*Prsten (lat. annulus, franc. anneau, bague, něm. Ring, angl. ring) – ozdoba prstu, jeden z nejstarších a nejčastějších šperků lidstva, známý od pravěku.*“¹²⁴ Podle

¹²² Viz. Stehlíková (pozn. 7), s. 328.

¹²³ Ludmila Kybalová – Milena Lamarová, *Obrazová encyklopedie módy*, Praha 1973, s. 492.

¹²⁴ Viz. Stehlíková (pozn. 7), s. 393.

tvaru a funkce můžeme rozlišovat soukromé a úřední prsteny. Úřední funkci měl prsten už od starověku, a to pro služebníky ve službách vrchnosti. Církevní hodnostáři používali prsten prelátský (biskupský, opatský, papežský, pověřovací). Jak ženy, tak i muži nosili prsteny růžencové, upomínkové („pamětníky“), záslibné, snubní a zasnubní (dvojče, trojče, uzel) nebo smuteční (také prsten mumiový na dva prsty). Existovaly však také prsteny pečetní, portrétní, skládací nebo jedové (travičské). Prsteny záslibné (kroužky milostné), které se dávaly z lásky, nesly někdy také pojmenování „ruka v ruce“. *„Jsou to prsténky, na nichž sformovány ze zlata nebo z jiného kovu dvě ručičky, any se drží. Prstének „ruka v ruku“ býval ze dvou skladitý; stisknutím ručiček rozskočil se prstének ve dva obroučky tenké.“*¹²⁵ Avšak nejen prsteny záslibné, ale většina tehdejších prstenů byla skladitá.

Za znamenitější se považovaly prsteny zdobené kamenem. Kámen se používal jak drahý, tak falešný (barevné sklo). Jelikož měli zlatníci povoleno používat pravých i falešných kamenů, vzalo za své staré zlatnické pravidlo, že *„nesmí pod trestem zlatník v zlato vsadit sklo“*¹²⁶. Kromě drahých kamenů nebo jejich skleněných náhražek se do prstenů vsazovaly také perly.

V 16. století představovaly prsteny velice oblíbený šperk, jenž nosili jak muži, tak ženy. Když už se jim prsteny nevešly na prsty, navlékali si je na řetězy, šňůry nebo růžence. Prsteny v té době byly buď pouze kovové (v podobě kroužku), nebo zdobené drahými kameny či kovovými dekory.

¹²⁵ Viz. Winter (pozn. 65), s. 527.

¹²⁶ Tamtéž, s. 531.

6. Podobné nálezy stejného druhu

Podle Dany Stehlíkové a její „Encyklopedie“¹²⁷ existuje hned několik nálezů podobných vltavotýnskému pokladu. Jedná se především o Karlštejnský poklad, Kutnohorský poklad, poklad z Mladoboleslava, poklad ze Slezské Středy a Prečanův poklad. Další podobné poklady pocházejí ze Žatce a Kolína.

Karlštejnský poklad byl objeven v 90. letech 19. století při rekonstrukci hradu Karlštejna, kdy bylo nalezeno přes 400 stříbrných předmětů z 2. poloviny 14. století, mezi něž patřily jak šperky, tak i různé nádoby. Avšak nálezci (dělníci) poklad prodali pražskému směnárníkovi, jehož prostřednictvím se dostal do Berlína a následně do berlínské aukční síně. Před rokem 1911 zakoupil velkou část (387 kusů) pokladu na berlínské aukci bývalý ředitel Uměleckoprůmyslového muzea pan Borovský. Některé kusy se však přes tuto aukční síň dostaly až do USA. Borovský poté poklad prodal sběrateli a továrníkovi Jindřichu Waldesovi pro jeho muzeum šatních spínadel ve Vršovicích. Rodina Jindřicha Waldese však poklad později věnovala Uměleckoprůmyslovému muzeu. Poklad se skládá z převážné části ze šatních ozdob, spínadel a knoflíků, které zřejmě patřily příslušníkům lucemburského dvora. Za nejzajímavější část pokladu jsou považovány dvě tepané stříbrné číše a dvě misky. První miska má na dně zlacený portrétní medailon ženy a na držadle rytinu panovnické koruny. Druhou misku pokrývá z vnější části dekor vodních ptáků. „*Soubor obsahuje mnoho pozoruhodných drobností, litá a zlacená nákončí pásu i pouzdro na voňavku, které se přivěšovalo k opasku.*“¹²⁸

Kutnohorský poklad byl nalezen v roce 1968 při rekonstrukci domu v Kutné Hoře a následně rozprodán ve starožitnictvích v Německu a v USA. Celkový počet objevených předmětů ani nálezová situace nejsou však zcela objasněny. S jistotou víme, že k pokladu náležela souprava pěti malých číší s erbovními štítky na dně datovaná před rok 1335 i stříbrná konvička na vodu nebo olej, která se společně s některými dalšími předměty dostala do USA, konkrétně do New Yorku.

¹²⁷ Viz. Stehlíková (pozn. 7), s. 382-383.

¹²⁸ <http://www.upm.cz/index.php?page=201&language=cz>, vyhledáno 4. 4. 2013.

Poklad z Mladoboleslavska byl vykopán roku 1875 v lese nedaleko Mladé Boleslavi. Nález pokladu zachytil na svých kresbách malíř a architekt Bedřich Wachsmann, který posléze získal velkou část pokladu do své soukromé sbírky v Praze. Po jeho smrti vše odkoupila Moravská galerie v Brně. Poklad se skládá z renesančního stříbra, miniaturních dřevořezů a slonoviny, patří do něj také velké množství zbraní a jiných neuměleckých předmětů.

Poklad ze Slezské Středy (nedaleko Vratislavi, dnešní Polsko) skládající se ze šperků a mincí byl objeven roku 1986. Poklad obsahuje královskou korunu a sponu s orlem na kameji, také čtvery stříbrné náušnice ve tvaru půlměsíce s filigránem a množství mincí Jana Lucemburského a Kazimíra Velikého. V roce 2010 byl poklad zapůjčen k výstavě Královský sňatek, jež se konala k příležitosti 700. výročí sňatku Jana Lucemburského s Eliškou Přemyslovnou. *„Nejdůležitější je koruna, která může osvětlit původ a charakter celého pokladu.“*¹²⁹ Podle četných oprav se lze domnívat, že koruna se hojně používala. Odborníci dále tvrdí, že koruna byla určena pro královskou nevěstu a měla sloužit ceremoniálním účelům. Pokud by tato koruna opravdu patřila do lucemburské klenotnice, znamenalo by to, že poslední majitelkou mohla být Eliška Přemyslovna nebo Blanka z Valois, popřípadě Eliška Rejčka. Je možné, že se koruna dostala na český královský trůn až druhotně a před tím ji mohl jako korunovační insignii používat císařský rod Štaufů, který měl orla (orlici) ve svém znaku a vehementně ho uplatňoval při výzdobě svých uměleckých děl. O tom, že část štaufských pokladů se dostala za vlády Lucemburků a Přemyslovců do Čech, svědčí i gema, jež byla v Praze ve 14. století zasazena do zlatého korunovačního kříže, kde zobrazuje císaře a sicilského krále Fridricha II. Je však s podivem, že se koruna, kterou zastavil Karel IV. Židům ve Slezské Středě (jelikož potřeboval finanční výpomoc před císařskou korunovací), už do českých zemí nevrátila a panovníci na ni v podstatě zapomněli.

Prečanův poklad, nazvaný podle svého majitele olomouckého arcibiskupa Leopolda Prečana (1866–1947), byl nalezen roku 1994 při rekonstrukci budovy arcibiskupství, kde byl pravděpodobně zazděn asi roku 1948, nejspíše z obav z komunistického režimu. Poklad představuje významnou soukromou sbírku

¹²⁹ Klára Benešová, *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010, s. 555.

starožitností, převážně evropských světských zlatnických prací a klenotů a slonoviny východoasijského původu z období 15. až 19. století.

Poklad ze Žatce byl objeven v meziválečném období (1937) v centru města, na Chmelařském náměstí. Jedná se o velké množství zlatých a stříbrných předmětů (náušnic, záušnic, prstenů, plechových křížků atd.) a stříbrných hřiven, pravděpodobně z 11. století. Poklad si zde uschoval nejspíše nějaký kupec, který Žatcem buď pouze procházel, anebo zde, což je pravděpodobnější, byl trvale usazen.

Kolínský poklad je významný hrobový poklad skládající se ze zlatých a stříbrných předmětů, který objevili ve Starém Kolíně (předměstí dnešního Kolína). V roce 1864 ho našli dělníci na soukromém pozemku městské cihelny při vykopání dřevem obložené hrobky neznámého karolínského knížete a jeho ženy pocházející z 8. až 9. století. Hrobka obsahovala oděvní šperky jako filigránové gombíky, náušnice, skleněné korálky, jantarovou perlu, zlatem obložený amulet ze slonoviny nebo i přezku. K pokladu dále patřil také poškozený zlatý kalich a mužská výzbroj (ostruhy, kování k řemenu meče, meč, železná sekera a další ozdoby). Nález tak představuje jeden z nejbohatších pokladů z období raného středověku na našem území.

Podobnost uvedených pokladů s pokladem vltavotýnským spočívá ve skutečnosti, že tyto poklady obsahují šperky (Karlštejnský poklad, poklad ze Slezské Středy, poklad ze Žatce, Kolínský poklad), stříbrné a zlaté předměty jako kalichy nebo číše (Karlštejnský poklad, Kutnohorský poklad, Mladoboleslavský poklad, Prečanův poklad, Kolínský poklad) a také mince (poklad ze Slezské Středy). Poklady se však liší obdobím, z něhož pocházejí. Ačkoliv jsou všechny zmíněné poklady velice vzácné a hodnotné, žádný z nich se vltavotýnskému pokladu blíže nepodobá.

7. Závěr

Bakalářská práce *Vltavotýnský poklad z doby na přelomu středověku a novověku* je zaměřena na málo známý poklad z Týna nad Vltavou, který byl nalezen roku 1970 při rekonstrukci domu U Modré hvězdy na vltavotýnském náměstí. Pro ucelení jsem do práce zařadila kapitolu o českých zemích na přelomu středověku a novověku a rovněž kapitolu o historii města Týna nad Vltavou. Práci na závěr doplňují i kapitoly týkající se ostatních šperků daného období a kapitola o podobných pokladech.

Dle zjištěných informací a důkladného prozkoumání pokladu jsem dospěla k závěru, že oba dva zlacené ženské pásy i oba dva zlacené kalichy pocházejí z doby po roce 1580, na což poukazují jak typy ornamentů, tak i pokročilé formy dekorů. Důvodem pro toto datování jsou jak analogie s obdobnými dochovanými artefakty, tak s ikonografickým materiálem. Poněkud jiná situace se týká mincí. Mince, které byly dosud považovány za uherské ražby krále Ladislava a uherské ražby krále Matyáše Uherského, jsou ražbami poněkud staršími. Jedná se o zlaté dukáty králů Matyáše Korvína, Vladislava II. Jagellonského a císaře Rudolfa II.

Vzhledem k dataci pásů a kalichů do doby po roce 1580 můžeme spolehlivě vyloučit první teorii týkající se vzniku pokladu, která předpokládá, že část pokladu (pásy a kalichy) mohla být totožná se šperky a nádobami, jež roku 1512 zastavil jakýsi dlužník Štefl z Budějovic majiteli týnského hradu Janu II. Čabelickému. V úvahu ale stále připadá jak druhá, tak i třetí teorie. Druhá teorie o původu pokladu zastává názor, že šperky pocházejí z pozůstalosti Anny Čabelické (†1622), která ve své závěti odkazovala svým dětem a služebným různé cennosti, jež se poté neznámým způsobem mohly dostat do domu na vltavotýnském náměstí. Třetí teorie uvádí jako vlastníka pokladu bohatého měšťana obývajícího dům U Modré hvězdy, jehož jméno však neznáme. Existuje však i možnost, že vlastník pokladu nemusel být příliš movitý, ale daný poklad se v měšťanské rodině mohl uchovávat jako jakýsi „rodinný poklad“.

Je velice pravděpodobné, že poklad byl uložen před, anebo na začátku třicetileté války. Můžeme tak usuzovat díky přibližné dataci pásů a kalichů, ale také vzhledem k datování nejmladší mince souboru, tj. dukátu Rudolfa II. k roku 1589. Za třicetileté války zažil Týn nad Vltavou mnoho vojenských vpádů a došlo z velké části k jeho zničení. Nebylo by tedy divu, že vlastník tak hodnotných předmětů, jaké obsahuje vltavotýnský poklad, by své cennosti důkladně ukryl.

Záhadu však stále představuje jak původ, tak místo vzniku uschovaných předmětů. Co se týče zlacených ženských pásů, podobné můžeme vidět na portrétech Evy z Rožmberka a Bohunky z Rožmberka. Pokud by původním vlastníkem pokladu byl rod Čabelických, tak by přátelství Prokopa Čabelického s Petrem Vokem z Rožmberka ukazovalo na možnost, že si Čabeličtí mohli nechat vyrobit pásy podobné těm, které vlastnili Rožmberci. Neznámý nám bohužel zůstává také původ kalichů. Je však možné, že Kalich 1 pochází z německého Augsburgu. Na to lze usuzovat z podobnosti se dvěma kalichy, které prokazatelně pocházejí z Augsburgu. Dva ze tří podobných kalichů mají však, na rozdíl od kalichu vltavotýnského, víčko, což může naznačovat, že i ke Kalichu 1 patřilo kdysi víčko, které se ale nemuselo dochovat. Původ Kalichu 2 obestírá větší tajemství než ostatní předměty. Kalich nese vyobrazení tří lidských tváří, což je velice neobvyklé a ojedinělé. Vzhledem k tomu, že se mi nepodařilo objevit kromě dvou výše uvedených podobných kalichů žádné jiné, je velice těžké (ne-li zcela nemožné) určit místo původu tohoto kalichu.

Z mého pohledu lze mezi oběma pásy a oběma kalichy shledat určitou podobnost. Ta se projevuje mezi Pásem 1 a Kalichem 2, a to ve vyobrazení lidských tváří (reliéfní vyobrazení tváře na člancích Pásu 1 a medailonky s lidskými obličejí na Kalichu 2). Další podobnost shledávám u obou kalichů. Oba kalichy na sobě nesou motiv stylizovaného okvětního kalichu, který se u Kalichu 1 nachází ve spodní části podstavce a u Kalichu 2 na spodní části kupy. Neméně důležitou podobnost představuje také motiv d'ubkování, který se objevuje především na velké ploše Kalichu 2, ale také v detailech na Kalichu 1 a na bizamovém jablíčku Pásu 1. Zajímavý je také motiv malé květiny, který se opakuje na Pásu 1 (na bizamovém jablíčku), Pásu 2 (zdobení a spoje jednotlivých článků) a Kalichu 1 (zdobení těla kalichu).

Při hledání podobných pokladů se mi nepodařilo nalézt žádný blíže podobný vltavotýnskému pokladu, který by odpovídal jak dobou vzniku, tak uloženými předměty. Ačkoliv jsem se snažila co možná nejpodrobněji prozkoumat a popsat oba zlacené dámské pásy, oba zlacené kalichy i všechny čtyři zlaté mince, nezdařilo se mi bohužel zjistit původ daných předmětů. Podařilo se mi však alespoň rozebrat jednotlivé předměty a dobrat se přibližné doby jejich vzniku.

Vltavotýnský poklad je velice ojedinělým pokladem na našem území, který si však zaslouží velkou pozornost. Pokud by se podařilo zjistit, kdo byl původním

vlastníkem pokladu (měšťan nebo příslušník šlechtického rodu, jako například rod Čabelických), mohlo by to znamenat určitý posun v poznání měšťanské nebo šlechtické domácnosti v době na přelomu středověku a novověku.

Badatelská práce o týnském pokladu touto prací tedy rozhodně nekončí. Jednak by bylo velmi přínosné určit konkrétní majitele domu U modré hvězdy v době, která není pokryta městskými prameny. Dále by bylo možné na základě širších analogií provádět další komparaci vltavotýnského pokladu s dochovanými artefakty, což by však předpokládalo práci se specializovanou literaturou, kterou jsem v době vzniku práce neměla k dispozici.

8. Obrazová příloha

Obr. 1: Pohled na Týn nad Vltavou od jihozápadu

Obr. 2: Vltavotýnský poklad

Obr. 3: Dům U Modré hvězdy

Obr. 4: Pás 1

Obr. 5: Reliéfni člunek Pásu 1 (detail)

Obr. 6: První člunek Pásu 1 s háčkem (detail)

Obr. 7: Prolamované články Pásu 1 (detail)

Obr. 8: Spodní strana Pásu 1 (detail)

Obr. 9: Zlacená vázička z Pásu 1 (detail)

Obr. 10: Stříbrná očka Pásu 1 (detail)

Obr. 11: Bizamové jablíčko u Pásu 1

Obr. 12: Spodní část bizamového jablíčka

Obr. 13: Rostlinný ornament na bizamovém jablíčku (detail)

Obr. 14: Pobíjený ornament na bizamovém jablíčku (detail)

Obr. 15: Portrét acivévodkyně Barbary

Obr. 16: Portrét Evy z Rožmberka

Obr. 17: Pás 2

Obr. 18: Článek Pásu 2 (detail) – pohled shora

Obr. 19: Článek Pásu 2 (detail) – pohled z boku

Obr. 20: Spodní strana Pásu 2 (detail)

Obr. 21: Zapínání Pásu 2

Obr. 22: Portrét Bohunky z Rožmberka

Obr. 23: Kalich 1

Obr. 24: Tělo Kalichu 1 (detail)

Obr. 25: Detail písmena „M“ na Kalichu 1

Obr. 26: Podstavec a dřík Kalichu 1 (detail)

Obr. 27: Kalich z Augsburgu

Obr. 28: Kalich s víčkem z Uelsenu

Obr. 29: Kalich s víčkem z Augsburgu

Obr. 30: Kalich s víčkem z Kresleného inventáře stříbra Polyxeny z Lobkovic

Obr. 31: Kalich 2

Obr. 32: Stylizovaný okvětní kalich
Kalichu 2 (detail)

Obr. 33: Tvář muže na Kalichu 2 (detail)

Obr. 34: Tvář ženy na Kalichu 2 (detail)

Obr. 35: Tvář dítěte na Kalichu 2 (detail)

Obr. 36: Květinový dekor na podstavci Kalichu 2 (detail)

Obr. 37: Českobratrský tepaný kalich

Obr. 38: Kalich koželužských tovaryšů Nového Města pražského

Obr. 39: Mince

Obr. 40: Mince Matyáše Korvína

Obr. 41: Mince Matyáše Korvína

Obr. 42: Líc mince Vladislava II. Jagellonského

Obr. 43: Rub mince Vladislava II. Jagellonského

Obr. 44: Mince Rudolfa II.

9. Seznam použité literatury a internetových zdrojů

9.1. Literatura

Bělina, Pavel – Kučera, Jan P., *České země v evropských dějinách, díl II. (1492-1756)*, Praha 2006.

Braun, Edmund Wilhelm, *Die Silberkammer eines Reichsfürsten : (das Lobkowitz'sche Inventar) : Werke deutscher Goldschmiedekunst der Spätgotik und Renaissance*, Leipzig 1923.

Březan, Václav, *Životy posledních Rožmberků II.*, Praha 1985.

Čornej, Petr – Parkan, František, *Dějepis pro gymnázia a střední školy 2. Středověk a raný novověk*, Praha 2001.

Dějiny českého výtvarného umění. II. 1. Od počátku renesance do závěru baroka, Praha 1989.

Fučíková, Eliška a kol., *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy* (kat. výst.), 30. května-7. září 1997, Pražský hrad a Valdštejnský palác v Praze, Praha 1997.

Herout, Jaroslav, *Slabikář návštěvníků památek*, Praha 2011.

Horníčková, Kateřina – Šroněk, Michal (eds.), *Umění české reformace (1380-1620)*, Praha 2010.

Karásek, Bedřich, *Vltavotýnské pověsti*, Blatná 1945.

Klára Benešová, *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010.

Kovář, Daniel – Sudová, Martina, *Tvrze, hrady a zámky jižních Čech. Život a sídla jihočeské šlechty*, Olomouc 2006.

Krajíc, Rudolf a kol., *Dům pasíře Prokopa v Táboře (Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220)*, Tábor 1998.

- Krausová, Martina, *Týn nad Vltavou*, České Budějovice 2000
- Kybalová, Ludmila – Lamarová, Milena, *Obrazová encyklopedie módy*, Praha 1973.
- Kybalová, Ludmila, *Dějiny odívání. Renesance*, Praha 1996.
- Kybalová, Ludmila, *Dějiny odívání. Středověk*, Praha 2002.
- Nohejlová-Prátová, Emanuela, *Košický poklad. Nález zlatých mincí 15. - 17. století v Košicích r. 1935*, Praha 1948.
- Pánek, Jaroslav – Tůma, Oldřich a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2008.
- Petráň, Zdeněk – Radoměský, Pavel, *Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky*, Praha 2001.
- Preusz, Michal, *Osobní hygiena ve hmotných pramenech 14. – počátku 17. století. Příspěvek k poznání vztahu člověka k osobní čistotě, kráse a zdraví*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2008.
- Procházka, Lubomír – Sudová, Martina, *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*, Praha 2007.
- Randák, Jan a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2011
- Royt, Jan – Šedinová, Jana, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998.
- Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011.
- Sakař, Josef, *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí (IV. díl)*, Týn nad Vltavou 1937.
- Sedláček, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého (7. díl)*, Praha 1934
- Stehlíková, Dana, *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*, Praha 2003
- Sudová, Martina, *Hrady na Vltavotýnsku*, Plzeň 2003
- Sudová, Martina, *Tvrze, hrady a zámky jižních Čech: život a sídla jihočeské šlechty*, Olomouc 2003

Sudová, Martina, *Vltavotýnsko. Krajem dvou řek*, České Budějovice 2010.

Täubl, Karel, *Zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*, Praha 1989.

Vandas, Jiří, *Mince a platidla*, Praha 1994.

Vorel, Petr, *Velké dějiny země Koruny české VII. (1526-1618)*, Praha 2005.

Winter, Zikmund, *Dějiny kroje v zemích českých od počátku století 15. až po dobu Bělohorské bitvy*, Praha 1893.

9.2. Internetové zdroje

<http://download.bildindex.de/bilder/mi02319f08a.jpg>, vyhledáno 10. 4. 2013 (Deutsches Dokumentationszentrum für Kunstgeschichte-Bildarchiv Foto Marburg).

<http://download.bildindex.de/bilder/mi09042c17a.jpg>, vyhledáno 10. 4. 2013 (Deutsches Dokumentationszentrum für Kunstgeschichte-Bildarchiv Foto Marburg).

<http://leccos.com/index.php/clanky/cabelicti-soutic>, vyhledáno 10. 11. 2012 (Ottův slovník naučný).

<http://old.tnv.cz/aktualni-zpravodajstvi/kaleidoskop/poklady-na-vltavotynsku.html>, vyhledáno 9. 11. 2012.

<http://www.houska.cz/historie-pasirstvi/>, vyhledáno 27. 3. 2013.

<http://www.hrady.cz/index.php?OID=522>, vyhledáno 9. 11. 2012.

http://www.old.tnv.cz/user_data/zabavny_pruvodce/clanek_007.htm, vyhledáno 10. 11. 2012 (Martina Krausová, *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*, Týn nad Vltavou 1999).

http://www.old.tnv.cz/user_data/zabavny_pruvodce/clanek_020.htm, vyhledáno 10. 11. 2012 (Martina Krausová, *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*, Týn nad Vltavou 1999).

http://www.old.tnv.cz/user_data/zabavny_pruvodce/clanek_024.htm, vyhledáno 10. 11. 2012 (Martina Krausová, *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*, Týn nad Vltavou 1999).

http://www.old.tnv.cz/user_data/zabavny_pruvodce/clanek_025.htm, vyhledáno 19. 1. 2012 (Martina Krausová, *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*, Týn nad Vltavou 1999).

<http://www.pasirstvi.cz/co-je-pasirstvi/t-296/>, vyhledáno 27. 3. 2013.

<http://www.pasirstvi-jaros.ic.cz/pasirstvi.html>, vyhledáno 28. 3. 2013.

http://www.rozhlas.cz/sever/informacezeseveru/_zprava/v-zatci-vystavi-poklad-z-11-stoleti--102748, vyhledáno 4. 4. 2013.

<http://www.sberatel.com/diskuse/sberatel/uhorske-mince-grosoveho-obdobia-5637x37>, vyhledáno 22. 4. 2013.

<http://www.upm.cz/index.php?page=201&language=cz>, vyhledáno 4. 4. 2013.

<http://www.zivedrahokamy.cz/Kristal.html>, vyhledáno 2. 4. 2013.

<http://www.zivedrahokamy.cz/Rubin.html>, vyhledáno 2. 4. 2013.

<http://www.zivedrahokamy.cz/Smaragd.html>, vyhledáno 2. 4. 2013.

<http://www.zriceniny.eu/index.php?pg=detail&article=522>, vyhledáno 9. 11. 2012.

www.historie.hranet.cz/heraldika/pdf/sedlacek1914.pdf, vyhledáno 5. 2. 2013 (Sedláček, August, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, Praha 1914).

10. Seznam vyobrazení

Obr. 1: Pohled na Týn nad Vltavou od jihozápadu – zahrnuje historické centrum města a návrší, kde stál hrad [zdroj: foto Klára Novotná]

Obr. 2: Vltavotýnský poklad – celkový pohled [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 3: Dům U Modré hvězdy – pohled z náměstí Míru [zdroj: foto Klára Novotná]

Obr. 4: Pás 1 – celková délka 169,5 cm, zlacené stříbro, stříbro, vznik po roce 1580, autor neznámý [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 5: Reliéfní článek Pásu 1 – 6 x 2 cm, zlacené stříbro, celkem 6 reliéfních článků [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 6 : První reliéfní článek Pásu 1 s háčkem [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 7: Prolamované články Pásu 1 se zlacenými tečkami – 2 x 1,5 cm, stříbro, tečky zlacené stříbro, celkem 20 prolamovaných článků [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 8: Spodní strana reliéfních a prolamovaných článků Pásu 1 – stříbro, okraje reliéfních článků zlacené [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 9: Zlacená vázička z Pásu 1 – zlacené stříbro, celkem 8 zlacených váziček [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 10: Stříbrná očka Pásu 1 – stříbro, celkem 54 oček [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 11: Bizamové jablíčko přivěšené u Pásu 1 – průměr cca 6 cm, stříbro, zlacené stříbro [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 12: Spodní část bizamového jablíčka, detail stříbrného čtyřlistu – zlacené stříbro, čtyřlist stříbro [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 13: Rostlinný ornament na bizamovém jablíčku (detail) – zlacené stříbro [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 14: Pobíjený ornament na bizamovém jablíčku (detail) – zlacené stříbro [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 15: Portrét arcivévodkyně Barbary – Francesco Terzio, 1565, olej na plátně, Kunsthistorisches Museum ve Vídni [zdroj: <http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 29. 3. 2013]

Obr. 16: Portrét Evy z Rožmberka – středoevropský malíř zvaný Mistr pánů z Rožmberka, 1554 (?), olej na plátně, zámek Nelahozeves, Lobkovické sbírky [zdroj: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e4/Eva_z_Rozmberka.jpg, vyhledáno 29. 3. 2013]

Obr. 17: Pás 2 – celková délka 94 cm, zlacené stříbro, stříbro, náhražky drahých kamenů, vznik po roce 1580, autor neznámý [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 18: Článek Pásu 2 – pohled shora – 4,5 x 3 cm, článek zlacené stříbro, očka spojující články stříbro, celkem 23 článků [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 19: Článek Pásu 2 – pohled z boku [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 20: Spodní strana Pásu 2 – stříbro [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 21: Zapínání Pásu 2 – zlacené stříbro, našťipnuté [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 22: Portrét Bohunky z Rožmberka – neznámý mistr, 2. polovina 16. století [zdroj: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/44/Bohunka_z_Rozmberka.jpg, vyhledáno 29. 3. 2013]

Obr. 23: Kalich 1 – výška 16 cm, stříbro, zlacené stříbro, vznik po roce 1580, autor neznámý [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 24: Tělo Kalichu 1 – výška 10 cm, horní průměr 8 cm, stříbro, zlacené stříbro [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 25: Detail písmena „M“ na Kalichu 1 – spodní část těla Kalichu 1 [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 26: Dřík a stupňovitý podstavec Kalichu 1 – celková výška dříku a podstavce 6 cm, zlacené stříbro, stříbro [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 27: Kalich z Augsburgu – stříbro, vznik kolem roku 1550, autor neznámý, Bavorské národní muzeum (Bayerisches Nationalmuseum) v Mnichově [zdroj:

<http://download.bildindex.de/bilder/mi02319f08a.jpg>, vyhledáno 10. 4. 2013 (Deutsches Dokumentationszentrum für Kunstgeschichte-Bildarchiv Foto Marburg)]

Obr. 28: Kalich s víčkem z Uelsenu – stříbro, zbytky zlacení, vznik dřívku a podstavce v 16. století, vznik kupy v polovině 17. století, autor neznámý [zdroj: <http://download.bildindex.de/bilder/mi09042c17a.jpg>, vyhledáno 10. 4. 2013 (Deutsches Dokumentationszentrum für Kunstgeschichte-Bildarchiv Foto Marburg)]

Obr. 29: Kalich s víčkem z Augsburgu – zlacené stříbro, vznik na konci 16. století, autor neznámý [zdroj: *Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011, s. 360]

Obr. 30: Kalich s víčkem z *Kresleného inventáře stříbra Polyxeny z Lobkovic* – zlacené stříbro, vznik na konci 16. století, autor neznámý [zdroj: Edmund Wilhelm Braun, *Die Silberkammer eines Reichsfürsten : (das Lobkowitz'sche Inventar) : Werke deutscher Goldschmiedekunst der Spätgotik und Renaissance*, Leipzig 1923, s. 46]

Obr. 31: Kalich 2 – výška 15 cm, zlacené stříbro, vznik po roce 1580, autor neznámý [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 32: Stylizovaný okvětní kalich Kalichu 2 (detail) – zlacené stříbro, spodní strana kupy Kalichu 2, výška těla kalichu 6 cm [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 33: Tvář muže na Kalichu 2 – zlacené stříbro, tvář umístěna v medailonku na boční straně těla kalichu [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 34: Tvář ženy na Kalichu 2 – zlacené stříbro, tvář umístěna v medailonku na boční straně těla kalichu [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 35: Tvář dítěte na Kalichu 2 – zlacené stříbro, tvář umístěna v medailonku na boční straně těla kalichu [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 36: Květinový dekor na podstavci Kalichu 2 (detail) – zlacené stříbro [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 37: Českobratrský tepaný kalich – stříbro (možná zlacené), vznik mezi lety 1597 až 1620, Heinrich Bisnowski, Moravská galerie v Brně [zdroj: *Dějiny českého výtvarného umění. II. 1. Od počátku renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 152]

Obr. 38: Kalich koželužských tovaryšů Nového Města pražského – zlacené stříbro, vznik na konci 16. století, autor neznámý, Muzeum hlavního města Prahy v Praze [zdroj: Eliška Fučíková a kol., *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy* (kat. výst.), 30. května-7. září 1997, Pražský hrad a Valdštejnský palác v Praze, Praha 1997, s. 378]

Obr. 39: Mince – všechny čtyři mince náležející k vltavotýnskému pokladu, zlato [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 40: Mince Matyáše Korvína – srolovaná mince, dukát, na lícové straně vyobrazení Madony a opis MATHIAS.D.G.R.UNGARI, na rubové straně vyobrazení sv. Ladislava a opis S.LADISL / AVS. REX, zlato, vznik mezi lety 1482 až 1489, mincovna v Nagybanye (Neustadtu) [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 41: Mince Matyáše Korvína – srolovaná mince, dukát, na lícové straně zobrazen čtyřpolní královský znak a opis MATHIAS.D.G.R.UNGARIE, na rubové straně vyobrazení sv. Ladislava a opis .S.LADISL // AVS.REX, zlato, vznik mezi lety 1458 až 1490, mincovna neznámá [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 42: Líc mince Vladislava II. Jagellonského – dukát, vyobrazení Madony a opis WLADISLAV.D.G.R.UNGAR, zlato, vznik mezi lety 1490 až 1516, pravděpodobně mincovna v Kremnici [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 43: Rub mince Vladislava II. Jagellonského – dukát, vyobrazení sv. Ladislava a opis S.LADISLAVS.REX, zlato, vznik mezi lety 1490 až 1516, pravděpodobně mincovna v Kremnici [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]

Obr. 44: Mince Rudolfa II. – srolovaná mince, dukát, na lícové straně vyobrazení Madony a opis RVDOL.II.D.G.RO / I.S.AV.GE.HV.B.R., na rubové straně vyobrazení sv. Ladislava a opis S.LADISLAVS. / . REX.1589, zlato, vznik roku 1589, mincovna v Kremnici [zdroj: foto Miroslav Bžoch, Dis.]